

tidsskrift.dk

Biskop Vilhelm og Kong Svend.

Historisk Tidsskrift, Bind 8. række, 1 (1907)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_8rk_0001-PDF/hto_8rk_0001_98026.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=98026>

pdf genereret den : 28/5-2008

Biskop Vilhelm og Kong Svend.

Af

Johannes Steenstrup.

Det vil maaske være paa Tide at optage Efterretningerne om Kong Svend Estridsens Ven til fornyet Undersøgelse. Lige siden Professor Kr. Erslev her i Tidsskriftet offentliggjorde sin bekendte indgaaende og skarp-sindige Afhandling om ham (6. Række, 3. Bind), har jeg været fristet hertil, fordi det forekom mig, at der endnu var mange Sider, hvorfra denne Sag kunde ses, og at en Række andre Forhold burde undersøges i denne Sammenhæng, forinden man kunde naa til en sikker Opfattelse. Efter at have set, at saa mange Forfattere have godkendt Prof. Erslevs Resultater, og ikke mindst efter at have læst den Biografi af Bisp Vilhelm, som Prof. Hans Olrik har skrevet i „Dansk Biografisk Lexikon“, har jeg ment det rigtigt at optage Sagen til Behandling, hvortil der vel saa meget mere turde være Grund, som jeg i „Danmarks Riges Historie“ har givet en anden Fremstilling, der godkender de gamle Beretninger, medens der ikke var Lejlighed til at vise, hvad der begrundede min Tillid til dem. Jeg er fra Tid til anden vendt tilbage til Spørgsmaalet, men først efter Haanden har jeg faaet Blik for de mange forskellige Sider af

Kulturhistorien, Navnehistorien og Kildekritikken, som først maatte løses, men om hvilke jeg nu ogsaa mener at være naaet til Klarhed¹⁾.

I. Drabet i Domkirken og Kong Svends Bod.

Om Bisp Vilhelms Historie have vi foruden nogle korte Notitser hos Adam af Bremen væsentlig kun to Beretninger, nemlig Roskildekrøniken og Saxo. Det gælder om at blive klar over, i hvilken Grad de afvige fra eller bekræfte hinanden, og dernæst at belyse deres indre Værd og Troværdighed med Hensyn til denne Sag, saaledes at man, naar de stride mod hinanden, véd, hvem man skal følge.

Her møde vi nu straks Spørgsmaalet om, fra hvilket Land Vilhelm stammede. To Udsagn synes at staa imod hinanden. Saxo siger, at han var Englænder af Herkomst og havde været Knud den Stores Kapellan²⁾, medens Adam betegner ham som en af den berømte Ærkebisp Adelberts Klerke³⁾. Denne Angivelse har Adam, som det synes, fra Adelbert selv⁴⁾. I og for sig modsiges de to Angivelser ikke bestemt hinanden, idet Vilhelm, om end han var Englænder og havde tjent Kong Knud, dog kunde paa et eller andet Tidspunkt have hørt

¹⁾ Allerede paa mine Forelæsninger paa Universitetet i Efteraaret 1892 fremsatte jeg en Del af de her meddelte Studier.

²⁾ S. 548: Wilhelmus, quo Canutus Major et scriba et sacerdote usus fuerat, genere quidem Anglus etc.

³⁾ Adam IV. 3: Archiepiscopus de suis clericis ordinavit in Sliaswig Ratolfum, in Seland Willelmum, in Funem Eilbertum. Vilhelm nævnes fremdeles i schol. 108, Till. til tredje Bog III, Skoleudgaven S. 150.

⁴⁾ Se Tillæg til tredje Bog (S. 150) om, at Ærkebispen havde indviet 9 Bisper i Danmark, hvilke nævnes: ipso narrante.

til Gejstligheden omkring Adelbert i Bremen. Og i hvert Fald er det vist, at Vilhelm ikke følte sig synderlig knyttet til Adelbert eller til det Bremen'ske Ærkesæde; han har langt snarere været en af de ivrigste Forkæmpere for Kong Svends Planer om at frigøre den danske Kirke for Afhængigheden af Bremen og skabe et eget nordisk Ærkedømme¹⁾. Da Adelbert for at vise hele sin Vælde sammenkaldte alle sine undergivne Bisper til et stort Møde i Slesvig, mødte kun jyske Bisper, og Vilhelm sendte ikke engang et Bud²⁾.

Efterretningen om, at Vilhelm skulde være viet til Bisp som en af Adelberts Klerke, bliver underligt nok ikke bekræftet af Roskildekroniken, der ellers benytter Adam, thi den siger, at Vilhelm allerede prædikede under Hardeknud, medens Adelbert først blev Ærkebisp Aaret efter denne Konges Død.

Dernæst har Vilhelm, selv om han stammede fra England, næppe været egentlig Angelsachser; en saadan vilde ikke bære Navnet Vilhelm. Det er allerede for en Stund siden bleven oplyst, at flere af de „engelske“ Bisper i Danmark ikke bære angelsachsiske Navne, uagtet de ogsaa af Adam af Bremen siges at komme fra England, hvilket saaledes gælder Bernhard, Gerbrand, Reginbert, Godebald og Henrik. Enten har man derfor her i Landet tildelt Englænderne et Navn, der ikke klang engelsk, eller disse Mænd have hørt til de talrige Gejstlige, som paa disse Tider fra Flandern og Rhinegnene vare indvandrede til England³⁾.

¹⁾ Dehio, Erzbistum Hamburg-Bremen I. 241: der Hauptagitator war, scheint es, wieder der Angelsachse Wilhelm von Roskild.

²⁾ Adam III. 70, Tillæg S. 150.

³⁾ Jfr. nærmere herom Steenstrup, Normannerne III. 339 ff.

Der er endvidere et bestemt Forhold, som taler imod, at Vilhelm skulde være af tysk Herkomst. Navnet Vilhelm forekommer ganske vist i tyske Kilder fra den Tid ¹⁾, men det er afgjort sjældent ²⁾. For at give en Forestilling om, hvor lidt gængs det var, skal jeg oplyse om Følgende. Ved at gennemgaa Navnene paa samtlige de Mænd, der fra Midten af det 8. Aarhundrede indtil Aaret 1200 have beklædt Bispedømmer indenfor det tyske Rige ³⁾ — ialt Tusinde Personer —, vil man se, at kun tre Mænd have baaret dette Navn. Den ene var Ærkebisp Vilhelm af Mainz († 968); han var Søn af Kejser Otto I og en fangen vendisk Kvinde, og netop paa Grund af sin uægte Fødsel havde han faaet et sjældent Navn ⁴⁾. Den anden var Vilhelm, Biskop af Strassburg († 1046), hvis Slægt stammede fra Lothringen og Rhinegnen; den tredie Vilhelm, Bisp af Utrecht († 1076), var af geldersk Adel. Hvis vi ikke havde Adam af Bremens Antydning om Roskilde-Bispens tyske Herkomst, maatte Navnet føre os hen til vestlige Lande. Det vilde føre os til England — om end de i den angelsachsiske Tid optrædende Mænd af dette Navn vare indvandrede —, her træffe vi før Aar 1200 en halv Snes Bisper med Navnet Vilhelm ⁵⁾, eller det vilde føre os til Flandern, til lothringske eller franske Lande, hvor der findes over

¹⁾ Förstemann, Altdeutsches Namenbuch. Personennamen. Zweite Aufl. Willahelm.

²⁾ Socin, Mittelhochdeutsches Namenbuch nach oberrheinischen Quellen des 12. u. 13. Jahrh.s, har for 12. Aarh. kun ét Eksempel (1136, Elsass).

³⁾ Se Biskopslisterne i Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands I—IV.

⁴⁾ Allgm. Deutsche Biographie XLIII., 115.

⁵⁾ Stubbs, Registrum Sacrum Anglicanum, second edition (1897).

et halvt Hundrede Bisper med Navnet Vilhelm før 1200¹⁾.

Saaledes taler meget for, at Saxos Efterretning om, at Vilhelm kom fra England, er rigtig, selv om han ikke af Fødsel var Angelsachser.

Prof. Erslev paataaler i Tilslutning til Forgængere²⁾ nogle andre Enkeltheder i Saxos Behandling af Datidens Bispers Historie. I Følge Saxo skal Avoko saaledes være død „i Begyndelsen af Svends Regering, skønt hans Død først indtraf i 1060“. Hertil maa dog bemærkes, at vi kun kunne naa til det nævnte Aarstal ved en Slutning fra Adams Ord om Avokos Efterfølgere. Efter hans Død deltes nemlig det østligste Bispedømme i tre; Sædet i Roskilde fik Vilhelm, det i Lund gaves til den tykke Henrik, medens Dalbybispedømmet tilfaldt Eginog, der først efter Henriks Død fik samtlige skaanske Provinser under sig. Eginog døde derpaa 1072 efter at have været 12 Aar „in sacerdotio“. Dette skal maaske forstaas om hele det Tidsrum, da Eginog var Bisp, men det kan dog ogsaa forstaas om 12 Aar efter Henriks Død og Forflyttelsen til Lund, og i saa Fald vilde vi komme til en længere Virketid for Eginog og dermed tillige for Vilhelm, hvad der i og for sig vilde have Sandsynligheden for sig. Paa den sidste Maade er Adam bleven forstaaet ikke blot af Suhm, men i nyere Tid af Dehio og sidst af Meyer v. Knonau³⁾.

¹⁾ Gams, *Series episcoporum ecclesiae catholicae* (1873). Potthast, *Bibliotheca historica medii aevi. Supplement.* (1868.)

²⁾ Jørgensen, *Nord. Kirke* 653, Tillæg 93, jfr. m. H. til Avoko H. Olrik, *Konge og Præstestand* I. 199.

³⁾ Suhm, *Historie af Danmark* IV., 276; Dehio, *Erzbistum Hamburg-Bremen* I., Anm. 34; Meyer v. Knonau, *Heinrich IV.*, I, 416.

Naar Prof. Erslev endvidere siger, at Saxo lader Henrik komme til Dalby og Eginio til Lund i Stedet for omvendt, gør han dog Saxo Uret, thi naar denne udtaler (S. 548), at Lund og Dalby delte Landskabet mellem sig, og begge krævede samme Værdighed, samt at Henrik kom til det ene, Eginio til det andet Embede, maa han efter Rækkefølgen, hvori de nævnes, lade Henrik komme til Lund, Eginio til Dalby. Naar Saxo derpaa fortæller, at efter at Henrik havde drukket sig ihjel, tilfaldt Bispedømmet over det hele Landskab „Eginio, Biskop i Lund“, vil han aabenbart kun sige det samme, som Adam meddeler, at de to Bispedømmer ved Henriks Død forenedes til eet under Eginio, der flyttede sit Sæde til Lund.

Vi skulle derefter gaa over til at omtale Biskop Vilhelms bekendte Optræden overfor Kong Svend.

Ved et Nytaarsgilde, som Kong Svend fejrede, havde nogle af Landets Store, som vare komne til Stede efter Kongens Indbydelse, i al Hemmelighed talt ondt om ham. Dette kom Svend for Øre, og han troede, at de i deres Rus havde røbet forræderske Planer. Da de næste Morgen ved Ottensangen kom til Gudstjeneste i Kirken, bleve de her efter Kongens Befaling dræbte af nogle af ham udsendte Mænd. Dette var en blodig Daad, en Krænkelser af Gæsteretten og en Helligbrøde. Da Kongen kom dragende til Kirken for at høre Højmessén, stillede Biskoppen sig i fuldt Skrud ved Kirkedøren, stødte sin Stav imod hans Bryst og forbød ham at træde ind, ja han lyste Band over Svend, som han ikke kaldte Konge, men en blodig Bøddel. Vilhelm brød sig kun lidt om, at Huskarlene styrtede frem mod ham med deres Sværd, og Kongen kaldte dem selv tilbage, thi han

bluedes over den Forbrydelse, han havde begaaet. Han vendte hjem til Kongsgaarden, aflagde sit Skrud og iførte sig en ydmyg Bodsdragt, og nu gik han barfodet paany til Kirken, kastede sig ved Indgangen til Jorden og kysede den. Det blev meldt Bispen for Altret, at Kongen laa saa sønderknust udenfor Kirken, og hans Vrede mildnedes; han gik ud til ham, og Kongen bekendte sin Synd, lovede Bod og bad om at blive løst af Bandet. Da rørtes Bispen, han rejste Kongen op og førte ham, ledsaget af Sangerskaren, helt op til Altret; Gudstjenssten kunde atter fortsættes. Tredje Dagen derefter kom Kong Svend i hele sin kongelige Pragt til Kirken, han gik frem i Højkoret og lod en Herold paabyde Tavshed. Saa bekendte han overfor Menigheden, at han havde begaaet en svar Udaad, han priste Bispen for, at han saa hurtigt havde tilgivet ham og løst ham af Bandet. Som Bod skænkede han Kirken Halvdelen af Støfnæs Herred.

Det er denne Fortællings Sandhed, man af mange Grunde har villet anfægte. Det første Spørgsmaal bliver da, om den ikke bekræftes af andre Kilder.

Og her henleder jeg Opmærksomheden paa Roskildekrøniken. Den giver følgende Karakteristik af Vilhelm: „Paa Kong Svends Tid prædikede Biskop Vilhelm, han var en tapper og stærk Mand, med et hæftigt Sind, han kuede de mægtige ikke alene ved sin legemlige Styrke, men ved sin Sjæls Kraft og skaanede ingen, naar han blev vred¹⁾).

Det forekommer mig, at man vanskeligt vil kunne

¹⁾ Scr. Rer. Dan. I. 378: sub quo Willelmus Episcopus predicavit, vir strenuus, viribus fortis, et impetuosus, et qui sola [var.: non sola] virtute corporis debellaret potentes et [var.: sed] animi virtute, nullique parcens iratus.

læse denne Skildring af en personlig kæk Mand, der trodser de mægtigste, uden at tænke paa Scenen i Kirkedøren, da Vilhelm støder sin Stav mod Kongens Bryst, medens Krigerne løfte deres Sværd imod ham. Ikke blot Karakteristikken passer, men Krønikeskriveren synes at have bestemte Begivenheder i Tanke, ved hvilke Bispens viste sin Uforfærdethed. Og Saxo har jo netop i sin Fortælling den samme Blanding af aandelig og legemlig Kraft. Paa Grund af Bispens vidunderlige Dristighed maatte man være i Tvivl, om han havde rammet Kongen stærkest med Haanden eller med Ordene (*fortius illum manune an voce pulsaverit*), thi efter at have overøst Kongen med Smædeord drev han ham tilbage med sin Haand (*prius lingvæ deinde dextræ repulsa mulctavit*). „Da Krigerne styrtede ind paa ham, ænsede hans stærke Sjæl (*animæ firmitas*) ikke de Sværd, der løftede sig mod hans Pande“. En af de Mægtige, *potentes*, mod hvem Vilhelm viste sin urokkelige Kraft, kunde derfor godt Kongen have været ¹⁾, og karakteristisk nok anvender Saxo netop dette Ord i sin Fortælling. „Hvad den mægtige Mand, *potens vir*, havde besudlet ved sin Udaad, fik Vilhelm saaledes sonet ved nidkær Gudsfrygt“ ²⁾, og

¹⁾ Roskildekroniken bruger *potentes* paa et andet Sted, hvor den vist ogsaa tager Sigte paa dem, som havde fyrstelig Magt: Hic [Harald Hen] silvas, a solis potentibus obsessas, communes fieri jussit. Paa denne Maade fortolkes ogsaa Ordene af Jørgen Olrik: Da vi véd, at det just var Stormændene, der satte Haralds Valg igennem, tør vi næppe opfatte Ordet „de mægtige“ som betegnende Stormændene, men snarere: Kongen eller hans Fogeder, saa at Meningen bliver den, at Kongerne havde tiltaget sig Eneret til Skovene, men nu fik ogsaa Folket Brugsret til dem. Den ældste Danmarkskronike 24.

²⁾ Saxo 564: itaque, quod in potentis viri scelere pollutum fuerat, religiosa severitate expiatum est. Jfr. S. 563.

da Kongen affører sig Kongeskrudet (*abjectis regiae majestatis insignibus*), aflægger han dermed ogsaa *potentia: quin etiam simul cum veste potentiam exuit*.

Man kan saaledes næppe komme bort fra, at Roskildekrønikens Skildring af Biskop Vilhelm saa at sige peger paa en Begivenhed som den, Saxo meddeler.

Prof. Erslev udtaler dernæst, at man ikke kan tænke sig, at en Fortælling som den om Kong Svends Ugering og Bod kan være kommen Adam for Øre, eftersom han intet beretter om den. Hertil er dog at bemærke Følgende. Det er ejendommeligt for Adams Værk, at det kun i ringe Grad indeholder Begivenheder og dernæst næppe noget Sted fortæller Handlinger, Dramaer, Scener, eller hvad man vil kalde det. Adams Stof er af hel anden Art, og efter hans Stil og Skrivemaade vilde han næppe skildre Begivenheder af den Natur, selv om de vare forefaldne inden det Tidspunkt, da han skrev (o. 1070). Og endvidere, hvis vi antage — hvad vi vel maa paa Grund af Saxos og Krønikens overensstemmende Skildring —, at Biskop Vilhelm var en saa højst ejendommeligt og mærkelig Skikkelse, hvorfor har Adam da ikke den mindste Antydning heraf? Her maatte jo Fejlen aabenbart ligge hos ham. Men Sagen er den, at Adam ikke giver en Karakteristik af en eneste af de endnu levende Bisper og formentlig med Vilje undgaar det. Selv om han nævner deres Navne flere Gange, tegner han slet intet Billede af dem. Saaledes tror jeg, at en Slutning fra Adams Tavshed ikke paa nogen Maade kan være rigtig.

Om Ælnoth gælder det samme. Han har i Indledningen til sin Bog om Knud den Hellige en Skildring af Kong Svend, men den er ganske kortfattet, den be-

retter ingen Begivenheder og holder sig til almindelige Træk uden at komme ind paa Enkeltheder. Og naar Ælnoth fortæller om, hvor gavmild Svend var mod Kirken, og hvor højt han ærede Gejstlige og Bisperne, passer det jo godt til Beretningen om hans Forhold til Roskildekirken og Biskop Vilhelm. Hvad Knytlingasaga angaar, er den mærkelig kortfattet i sin Beretning om Svend Estridsen; den har 36 Kapitler om Knud den Hellige, men kun 4 Kapitler om hele Kong Svends lange, paa Begivenheder saa rige Regering, hvorfor det ikke kan undre os, at den hverken nævner Biskop Vilhelm eller Biskop Svend.

Men det siges, at Kongens hele Optræden kun er en Genspejling af den gamle Fortælling om, hvorledes Kejser Theodosius blev tvunget af den myndige Biskop Ambrosius til en ydmyg Bod.

Under et Oprør i Thessalonika vare nogle høje Embedsmænd blevne myrdede. Da Theodosius fik Underretning herom, udtænkte han en frygtelig Hævn. Indbyggerne bleve indbudte til at se et Skuespil i Cirkus, og her overfaldt Soldaterne de forsamlede og dræbte 7000, skyldige og uskyldige mellem hinanden. Ambrosius optraadte nu som Guds Talsmand, og da Kejseren med sit Følge vilde træde ind i Domkirken i Milano, nægtede han ham Adgang og bød ham gøre Bod. Efter mange Maaneders Betænkning besluttede Theodosius sig hertil, han afførte sig Tegnene paa sin kejserlige Værdighed og skriftede midt i Kirken sin store Synd.

Vi have her kun at gøre med Beretningen i den Form, hvori den temmelig tidlig gik over i Historieskrivningen. I Virkeligheden har Scenen ved Kirkedøren næppe fundet Sted, Ambrosius har kun i Breve fore-

holdt Kejseren hans Synd; men det er rigtigt, at Kejseren offentlig i Kirken har bekendt sin Brøde.

Fortællingen om Ambrosius har været almindelig bekendt i Middelalderen, idet dels Forfattere fra Oldtiden, som berette herom, saaledes Paulinus, Rufinus, Kassiodor, vare vel kendte, dels flere af Middelalderens Verdenskrøniker og Arbejder af anden Art omtale den; den er saaledes meget vidtløftig fortalt i Ekkehards Verdenskrønike efter Rufinus¹⁾.

Og Ligheden med Fortællingen om Biskop Ambrosius skal ikke bestrides. Den havde allerede slaaet Stephanius, uden at han derfor nærde mindste Mistanke til den danske Efterretning²⁾; hans Bemærkning gik over i andre Skrifter³⁾. Først i den nyeste Tid have Forskerne — uden at kende disse ældre Udtalelser — ikke blot set Ligheden med Sammenstødet mellem Ambrosius og Kejser Theodosius, men hævdet, at den danske Fortælling ene og alene er en Genspejling af den ældre Begivenhed og altsaa er et Sagn uden historisk Sandhed, saaledes Biskop Fr. Nielsen mundtlig paa Forelæsninger og Prof. Erslev i den nævnte omhyggelige Undersøgelse.

Nu have ganske vist de moderne Studier over Sagn og deres Vandringer i høj Grad vist, hvorledes de samme

¹⁾ Pertz, *Scriptores* VI. 132 f. Otto af Freisingen fortæller den ogsaa, men kortelig, Pertz XX. 205.

²⁾ Stephanius, *Notæ uberiores in historiam Saxonis* 218: *consentanea severitate. sed majori in crimine, usus est quondam Ambrosius, Mediolanensium Archiepiscopus, in Theodosium Principem, quem ob cædem 7000 hominum Thessalonicae perpetratum a sacris exclusit.*

³⁾ Saaledes Rutgerus Hermannides, *Regnorum Daniae ac Norvegiae Descriptio* (1669) II. 640.

Fortællinger kunne vandre fra Folk til Folk og slaa Rod stadig paa ny Grund, og derfor ere Nutidens Forskere yderst lydhøre for alt, hvad der klinger ensartet, og man er stærkt tilbøjelig til at tro paa Vandringer og Laan. Men et andet stort Udbytte have disse med saa overordentlige Anstrængelser foretagne Studier ogsaa bragt, nemlig at man har faaet Øje for, hvordan Menneskenaturen i sine store Træk bliver sig uforandret lig gennem Tiderne, og at de samme Forviklinger og Slyngninger i Sammenspillet mellem Mennesker ogsaa føre dem til den samme Optræden, saa at man sander Vidsdomsordene om, at der er intet nyt under Solen.

At en Fyrste synder, og at en kraftig Kirkens Tjener viser ham bort fra Guds Hus, ligesom at Fyrsten derpaa angrer og gør offentlig Bod, er vel et til mangfoldige Tider genkommende Forhold, og der maatte særlige Lighedspunkter i Enkeltheder til for med Grund at kunne paastaa, at her var et Laan.

I en Interdikters og Bandyysningers Tid som Middelalderen og ikke mindst i det 11. Aarhundrede er det dog vel intet Særsyn, at endog mægtige Personer hindres i at betræde en Kirke, som de have krænket ved Blodsudgydelse. Ikke heller er det ukendt, at endog en Fyrste maa gøre ydmyg Bod. Fortællingen om, hvad der faktisk var hændt Kong Svend, kan jo desuden let være bleven farvet i Enkeltheder af den vel kendte Beretning om Kejser Theodosius, uden at derfor dens Hovedindhold er usandt. Det kan derfor ikke forsvares, at man, uden anden Grund end Ligheden, formoder, at den romerske Kejsers Udstødelse af Kirken og Bod er bleven hæftet paa den danske Konge. Dertil kommer

saa, at de begaaede Forbrydelser ere saa vidt forskellige. Kejseren lader med fuldt Overlæg 7000 Mennesker dræbe, skyldige og uskyldige mellem hinanden, medens Svend i Hidsighed lader to—tre Mænd dræbe, hvis Brøde i hvert Fald endnu ikke var bleven bevist. Stephanus fremhæver da ogsaa, at Theodosius' Brøde var større. Og i Thessalonika foregaar Myrderiet i Cirkus, medens Svends Udaad er begaaet i Kirken, Kejseren vises bort fra en Kirke, der ligger i en hel anden Provins af Riget end den, hvor Udaaden er bleven begaaet; der hengaar 8 Maaneder, førend Theodosius beslutter sig til Bod, kort sagt, hele den dramatiske Spænding, der udmærker den danske Tradition, mangler i den romerske, og det lyder jo netop saa naturligt, at Kong Svend vises bort fra den samme Kirkebygning, hvis Hellighed han har krænket.

Saaledes er det uden Berettigelse, at man har ladet Begivenhederne paa Kejser Theodosius Tid anfægte Sandfærdigheden af Fortællingen om Biskop Vilhelm.

Men det paastaas endvidere, at Beretningen savner indre Sandsynlighed, fordi den ikke stemmer med Svends Karakter, hans selvstændige Styrelse af Kirken, saa lidt som med de Gejstliges Stilling paa hans Tid.

Hvis vi kaste et Blik paa, hvorledes den Tids Fyrster handlede i Kirkestyrelsen, vil man lægge Mærke til, hvor karakteristisk det er for Tidsalderen, at Kongerne, samtidig med at de raadede med stor Selvstændighed i kirkelige Forhold, dog i rent ydre Forstand bøjede sig for Kirken eller de religiøse Bud. Henrik II af Tyskland, som fik Tilnavnet den fromme, og som samvittighedsfuldt opfyldte hver religiøs Pligt, havde tiltaget sig et ganske uhørt Herredømme over Kirken, dens Tjenere og

Gods. Kong Svends Samtidige, Kejser Henrik III¹⁾, raadete selvstændigt over Bispesæderne og vidste fuldt vel at tvinge Gejstligheden til at arbejde for hans Planer, men overfor Gud viste han sig altid ydmyg og from, og han var en streng lagttager af alle ydre Handlinger, som Kirkens Bud kunde fordre. Han iførte sig aldrig de kongelige Værdighedstegn, uden at han forinden havde skriftet. Efter at have vundet en Sejr over Ungarerne (1044) holdt han en stor Bodsfest; barfodet, ikkun klædt i en ulden Bodsdragt knælede Kejseren paa Valpladsen for en Relikvie, og med ham den hele Hær. Det var paa de Tider bleven Skik ikke blot i Munkeverdenen, men blandt Verdslige at bibringe sig selv Hug og Slag; den ivrige Reformator og Bodsprædikant Petrus Damiani havde været Talsmand for og Forsvarer af saadan Selvtugt. Kejser Henrik lod sig ogsaa pidske af sine Kapellaner²⁾ — saaledes som vi snart efter høre om Kong Knud den Hellige, der lod sine Hirdpræster tildele sig Hug og Slag. Svend Estridsens Svingersøn Kong Olaf Kyrre gik ikke saa vidt, men samtidig med, at han raadete over Bispedømmerne, som han vilde, efterkom han fromt Kirkens Bud, og for at vise sin Ydmyghed paatog han sig ofte Degnetjeneste overfor Præsterne, han hjalp dem Messeklæderne paa og overgød deres Hænder med Vand som den ringeste Kirketjener³⁾.

Naar Prof. Olrik og senere Prof. Erslev kalde Svend

¹⁾ Giesebrecht, Deutsche Kaiserzeit, 5. Aufl., II., 79, 82, 84, 95. Allg. Deutsche Biographie XI. 382 f.

²⁾ Giesebrecht l. c. II., 383, 389, 402, 448 f. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands III., 573, 618. Allg. D. Biogr. XI., 390. Pertz, Scr. XI., 469, XX., 800.

³⁾ Munch, Norske Folks Historie II., 410, Jørgensen, Nord. Kirke 757.

et „Nyttemenneske“, skal jeg ikke bestride Rigtigheden af denne Betegnelse, om end det forekommer mig, at der hviler mere Idealitet over Svend, end det er sædvanligt ved hin Art Karakterer. Men dernæst ville saadanne kloge Naturer netop forstaa Betydningen af at bøje sig, hvor de ikke kunne naa frem, eller hvor de ville staa sig bedst ved at give efter. Kun ni Maaneder efter Svend Estridsens Død laa en af Jordens Mægtigste foran Canossas Port; barfodet, klædt i en Haarskjorte laa han der gennem tre kolde Januardage, førend Naadens Dør blev oplukket¹⁾. Hundrede Aar senere maatte den kloge Henrik II knæle barfodet og i Pilegrimsdragt foran den dræbte Ærkebisp Thomas' Grav i Canterbury og modtage Slag af Kirkens 70 Munke. Til enhver Tid vil den kloge give efter, og selv i vor Tid ansaa det største Nyttemenneske, som nogensinde har levet, det for klogest paa sin Maade at gaa til Canossa.

Endelig er det jo vist, at Svend i én vigtig Sag lydig bøjede sig for Kirkens Forlangende, om han end længe stred imod, nemlig da det fordredes, at han skulde skille sig fra Dronning Gunhild. Flere Gange gav ogsaa Pave Gregor Svend det Skudsmaal, at Pavestolen aldrig havde kendt saa trofast en Søn, og han vidnede ved hans Død, at Gud havde haft Velbehag i Svends kongelige Retsind og store Dyder.

Da jeg var bekendt med, at Dr. jur. Ludvig Holberg var kommen til lignende Resultater som de foran fremsatte, og da jeg vidste, at han særlig havde fremdraget Fortællingens psykologiske Sider og de kirke-

¹⁾ Giesebrecht l. c. III., 399. Meyer v. Knonau, Heinrich IV, II., 759.

retlige Spørgsmaal, anmodede jeg ham om at udtale sig herom, og han har velvillig meddelt mig følgende:

„Professor Erslev anfører, at Sammenstødet mellem Konge og Bisp ikke skal passe til den Tid, hvortil det hos Saxo henføres, og at Fortællingen lader begge Parter spille lige umulige Roller. Det er urimeligt paa Svend Estridsens Tid at lade en Bisp optræde mod en mægtig Konge paa den Maade, som Fortællingen vil have os til at tro, at Vilhelm gik frem, og endnu urimeligere er Kongens Optræden „efter vort Kendskab til Svends Karakter“; det kan ikke tænkes, at han har ladet sig henrive til en ilsindet Handling eller har givet en ubesindig Befaling og ikke standset dens Udførelse flere Timer efter.

Saxos Fortælling bør imidlertid ikke bedømmes paa Grundlag af flygtige Oversættelser eller endog Genfortællinger, og naar vi give ham selv Ordet, skal det vise sig, at det urimelige, man har villet finde i hans Fortælling, svinder bort. Kongens Forbrydelse fremstilles i følgende Ord:

Thi da han (Kongen) fejrede Natten før Omskærelsesfesten (Nytaarsdag) ved et højtideligt Gæstebud sammen med Stormændene, kom han til Kundskab om, at nogle af disse havde hemmelig bagtalt ham og ført nedsættende Tale om ham, og da han mente, at deres underfundige Troløshed var kommen aabenlyst frem, da Drukkenskab havde gjort dem frække, sendte han, ophidset af Vrede, Nogle, som skulde dræbe dem, medens de holdt Bøn ved Ottesangstid i Hellig Trefoldigheds Kirke, som om Guds Hus var det mest passende Sted til at tage Menneskers Liv. Saaledes begik han en dobbelt Forbrydelse og føjede Helligbrøde til Misgerningen mod sine Bordfæller; han forvandlede Fromheds Hjem til et Rettersted og tog intet Hensyn til Tid og Sted, naar han blot kunde tilfredsstille sin Lidenskabelighed.

Der maa nu lægges Mærke til, at Kongens Gæstebud, hvorunder Stormændenes „Troløshed“ aabenbares, afholdtes om Natten; Festen er jo rimeligvis nok begyndt paa Helligaftenen, men Udtrykket „pervigilium“ tyder bestemt paa, at Festen har varet hele Natten, ligesom Gejstligheden samtidig paa deres Vis holdt Vigilie i Domkirken. Man har, som det jo den Dag i Dag mange Steder er Skik, „hilst paa det nye Aar“ med Glas i Haand og har fortsat Drikkelaget hele Natten; tilmed var „Dagen før Christi Omskærelse, som begynder det nye Aar“, saaledes som Svend Aagesøn betegner Nyt-aarsaften, en vigtig Dag i Hirdlivet, da paa denne den højtidelige Opsigelse skulde finde Sted, dersom man vilde skifte Herre¹⁾. Naar vi nu endvidere mærke os, at Drabet i Kirken foregik „in matutino tempore“, og vi erindre, at den af de kanoniske „Tider“, der hed Matutina eller paa Dansk Ottesang, fejredes inden Solens Opgang, faa vi den for Fortællingens Rimelighed vigtige Oplysning, at Stormændenes Troløshed, Kongens opblussende Vrede, hans Befaling til at dræbe de troløse Stormænd og Drabet paa dem altsammen er foregaaet i Løbet af samme Nat under eller kort efter Drikkelaget, dels i Kongsgaarden, dels i Kirken, der jo kun laa faa Skridt fjærrede fra hinanden. Prof. Erslev, der anfører, at der skal have været „flere Timer“ mellem Kongens Befaling og dennes Udførelse, vil ikke overfor Saxos Ord kunne bevise de flere Timers Eksistens, tværtimod taler Saxos Ord for, at Kongen i pludselig Harme midt under Drikkelaget, da Lidenskaberne gik højt, har fattet sin

¹⁾ Denne Regel findes baade i den danske Tekst af Vederloven og hos Saxo og Svend Aagesøn.

Beslutning, at Kongens Gæster dernæst ere gaaede lige fra hans Hus over i Kirken for at høre Matutina, hvor saa Drabet skete¹⁾. Vi skulle se, at Saxo senere skarpt fremhæver, at Kongen har handlet i stor Overilelse. Men naar dette er Tilfældet, ser jeg ikke, hvad det kan nytte at henvise til „vort Kendskab til Svends Karakter“, thi for ikke at tale om, at dette Kendskab, saavidt jeg véd, er alt andet end intimt, saa kan det dog umulig være saa intimt, at man skulde kunne beregne de Udslag, som en ustyrlig Vrede kan give sig.

Der maa lægges Mærke til, at ikke blot Kongen handlede i Overilelse, men at ogsaa Bispen handler i største Ophidselse og Vrede, noget, der nødvendigvis maa fremhæves, naar der skal tales om, hvorvidt Bispens Optræden er rimelig eller ikke. Vi ville høre Saxo fortælle videre:

Bispen blev med Rette oprørt (*permotus*) over denne Krænkelser af Guds Hus, men han viste paa ingen Maade Kongens Mænd sin Vrede, thi han antog, at Tiden vilde bringe en belejliger Anledning til at straffe. Da han skulde holde Højmesse (*rem divinam pontificali more peragere*), og Kongen kom (til Kirken), undlod han ikke alene at gaa ham i Møde og modtage ham med Ærefrygt, men, prydet med sine biskoppelige Insignier, spærrede han med sin Stav Kongen Adgangen til Kirkens Dørtærskel, uden alt Hensyn til det Ven-skab, han bar for ham, idet han ansaa Kongen for uværdig

¹⁾ Matutina holdtes i Norge om Morgenen Kl. 3 og kaldtes ogsaa den første Ottesang; Kl. 6 fejredes Prima, som ogsaa hed den senere Ottesang. Saxo bruger Udtrykket *Matutinum tempus* og mener vel altsaa den egentlige Ottesang Kl. 3 om Morgenen, der vist ogsaa her er afholdt paa denne Tid, som hele Aaret rundt ligger før Daggrø. A. C. Bang, Den norske Kirkes Historie S. 240, Norges gl. Love V. 2. s. v. *óttusöngur* (angels. uhtsang).

til at komme ind i det Gudshus, hvis Hellighed han ved grovt Fredsbrud havde plettet med Menneskeblod.

Endnu behersker Bispen sig og optræder overensstemmende med Kirkeloven. Saxo har angivet, at Kongen havde gjort sig skyldig i en dobbelt Forbrydelse: en verdslig (Mord paa sine Bordfæller) og en gejstlig (sacrilgium, der bestaar i Blodsudgydelse i Kirken). Bispen har selvfølgelig intet at gøre med den verdslige Brøde eller med Straf for denne, og hans Motiv til at nægte Kongen Adgang til Kirken sættes, fuldkommen i Overensstemmelse med kanonisk Rets Regler, alene i den begaaede Synd, Blodsudgydelse i Kirken, hvorved denne vanhelligedes. Naar Saxo siger „sacrorum penetium adiutus indignum judicans“ — saa sigtes der aabenbart til et bestemt kanonisk Lovbud, nemlig c. 11 Caus. XVII. qv. 4, hvor det siges, at dem, som krænke Kirkerne, „accessu earum indignos judicent“.

Som sagt: det var korrekt, at Bispen standsede Kongen og nægtede ham Adgang til Kirken, thi vel var Kongen ikke en overbevist Forbryder; det var jo ikke ham personlig, der havde udgydt Blod i Kirken, og der forelaa jo endnu ikke nogen Tilstaaelse fra Kongens Side, men kun Drabsmændenes Udsagn om, at Kongen havde befalet Mordet. Kongen var imidlertid herved efter kanonisk Ret „suspectus“ og derigennem foreløbig „indignus“ til at betræde Kirken. Men Bispen lod det ikke blive herved. Han begik i sin Heftighed den Kapitalfejl ikke først at spørge Kongen, om han havde givet Befaling til Drabet, men han begyndte med Skældsord og fortsatte med Bandlysning. Vi læse videre herom:

. . . og idet han (Bispen) undlod at give Kongen Kongenavn, kaldte han ham en Bøddel (Udgyder af Menneskeblod).

Han lod sig ikke nøje med at have irettesat den Skyldige, men han satte Spidsen af sin Stav paa Kongens Bryst for at lære Kongens forhærdede Sind at angre den Befaling, han havde givet til Mordet, thi Ærefrygt for Religionens Sag gik hos ham frem for Hensynet til privat Venskab; det stod ham klart, at et var Venskab, et andet Hensynet til Kirkens Ret, efter hvilken Alles Laster bør straffes i lige Grad, Trælles og Herrers, Adeliges og Uadeliges. Og skønt det kunde have været mere end nok at have stødt Kongen tilbage, satte han ham ovenikøbet i Band og betænkte sig ikke paa øjeblikkelig at afsige en Straffedom over Kongen.

Som let vil skønnes, er Bispen nu langt udover, hvad Kirkeloven i et Tilfælde som det omhandlede hjemler. Det er selvfølgelig utilladeligt at udskælde Kongen, som endnu kun er mistænkt for Forbrydelsen, det er utilladeligt at sætte ham Staven for Brystet, men det er selvfølgelig end mere utilladeligt, ja en grov Overtrædelse af kanonisk Ret, at sætte Kongen i Band under disse Omstændigheder, hvilket Saxo jo ogsaa udtaler.

For ret at forstaa dette, uden hvilket den følgende Del af Fortællingen er uforstaaelig, ville vi holde os for Øje, hvorledes Bispen efter kanonisk Ret skulde have optraadt mod Kongen.

Biskoppen skulde, da Kongen var beskyldt for at have givet Befaling til det i Kirken skete Drab, have forbudt ham Adgang til Kirken, han skulde dernæst have spurgt ham, om han havde givet denne Befaling, og hvis Kongen bekræftede dette, skulde han have opfordret ham til at betræde den Vej, der førte til Udsoning med Gud og Kirken (hvilken denne er, ses nedenfor). Først hvis Kongen, trods gentagne Paamindelser (monitiones), havde undladt at betræde denne Vej, kunde der være Tale om at sætte ham i Band for derved at

tvinge ham til at falde til Føje og udsone sig med Kirken. Intet staar mere fast i kanonisk Ret end den Sætning, at Ingen maa dømmes skyldig, med mindre han enten selv har tilstaaet eller lovlig er overbevist for Retten om Gerningen, og vel anfører Saxo som en Slags Undskyldning for Bispens Overilelse, at Forbrydelsen var aabenbar (in tam evidenti scelere), men af det Følgende kan det ses, at han selv ikke tager denne Undskyldning for gode Varer, og det med Rette, thi ganske vist var Kongsmændenes Forbrydelse aabenbar, men Kongens Andel i denne var det ingenlunde. Det staar fremdeles lige saa fast i kanonisk Ret, at Band ikke maa bruges, med mindre det er bevist, at vedkommende Synder er ubodfærdig (incurrigibilis), hvilket paa bestemt foreskreven Maade skulde godtgøres¹⁾. Derfor har Saxo Ret i at bedømme Konge og Bisp paa følgende Maade:

Ligesom saaledes et Anfald af Ustyrlighed og Overilelse drev Kongen til denne unødige Forbrydelse, saaledes ophidsede Strænghed, der var fremgaaet af Nidkærhed for Religionen, Bispem til at tage Straf.

Naar man har anført, at Bispens Optræden mod Kongen ikke passer til Bispens Myndighed i denne Tid, bør det desuden fremhæves, at Saxo i og for sig er ganske enig heri. Paa to Steder fremhæver han, at Bispem viste en vidunderlig Dristighed i sin Optræden

¹⁾ For ved et samtidigt, berømt Eksempel at godtgøre, hvor langmodig endog Paven, selv om han var stærkt udæsket, maatte være med Bandlysning, kan der henvises til Gregor VII.s Retfærdiggørelsesskrivelse af April eller Maj 1076 (M. Doeberl, Monum. Germ. Sel., München 1889, S. 28), hvori han fremhæver, hvor mangfoldige Gange han, som det var hans Pligt, har „paamindet“ Henrik IV., inden han bandlyste ham, saa at Bandstraalen først traf ham, efter at det tilfulde var godtgjort, at han ikke vilde rette for sig og gøre Bod.

(*mirifica audacia*), og hvor liden Respekt man endnu har for Religionens Tjenere, selv de højeststillede, fremgaar af, hvad der skete, efter at Bispen havde bandlyst Kongen, thi uagtet Bispen var i sit fulde Skrud og beskyttedes af Kirkens Fred, styrtede Hærmændene (*milites*), som omgave Kongen, øjeblikkelig til med dragne Sværd for at dræbe ham, hvilket ogsaa var bleven udført, hvis Kongen ikke havde hindret det.

Kongen, der efter de Tiders Krav var ualmindelig vel oplært, ja paa visse Omraader en lærd Mand, vidste naturligvis god Besked med, hvad der for ham var at gøre; han kendte nøje den eneste Vej, ad hvilken Udsoning med Kirken var mulig at opnaa. Saxo fortæller:

Kongen forhindrede, at Bispen blev dræbt, fordi han saa, at han besjæledes ikke af ugrundet Had, men af sit Embeds Pligt til at udvise Strængheid. Plaget af Samvittighedsskrupler og mere skamfuld over sin Misgerning end over Bortvisningen fra Kirken vendte Kongen straks tilbage til Kongsgaarden, og uagtet han var bleven behandlet med Ringeagt og var bleven udskældt, viste han et roligt Ansigt og hørte ikke uvilligt paa de af Harme fremkaldte Ord.

Dette er første Stadium paa Vejen til Udsoningen, det, som Kirkeloven kalder *contritio cordis*, den inderlige Anger og Skamfuldhed over Synden. Denne er i og for sig tilstrækkelig, men Kongen vidste, at Kirkeloven fordrede Angeren bevist ved visse ydre Tegn hos den Bodfærdige. Derfor hedder det videre om Kongen:

Dernæst aftog han sin kongelige Dragt og tog en ringe Klædning paa¹⁾, thi han vilde vise sin Anger ved en hæsli-

¹⁾ Saaledes ogsaa Henrik IV. i Canossa i Januar 1077. Gregor VII.s Brev (Doeberl anf. Sted S. 34): . . . ad oppidum Canusii, in quo morati sumus, cum paucis advenit. Ibi per triduum ante portam castris, deposito omni regis cultu, miserabiliter, utpote discalciatus et laneis indutus . . .

Dragt og ikke ved Pragt faa Skin af Ubodfærdighed. Han kunde, da han var ramt af Bispens skæbnesvangre Dom, ikke udholde at være iført kongelig Pragt, men han bortkastede Tegnene paa sin Kongeværdighed og iførte sig Bodsdragt (Sagulum). Ja, tilligemed Kongedragten aflagde han sin Kongemagt, og fra en vanhellig Voldsmand forvandlede han til en trofast Tilhænger af Kirken. Paa blottede Fødder gik han tilbage til Kirkens Vaabenhus, kastede sig ned ved Indgangen til denne, og idet han ydmygt kyssede Jorden, betvang han med Ydmyghed og Maadehold den Harme, der plejer at blusse heftigt op paa Grund af Fornærmelser. Han krævede ikke straks Straf for sin Udstødelse, men han udsonede med Skamfuldhed og Anger sin Medskyld i den Befaling, der havde hidført Mordet. Vi maa tro om den Mand, hvem Ubesindighed først drev til en sørgelig Misgerning, men som dernæst viste et saa stort Maadehold, at Forbrydelsen af ham kun kan være begaaet i Forvildelse, ikke med Overlæg.

Kongen havde saaledes fuldendt første Stadium paa Vejen til Udsoning med Kirken, han havde angret og vist sin Anger paa den af Kirken foreskrevne Maade. Dernæst kommer andet Stadium, *confessio oralis*. Saxo bemærker, at Kongen af Bispen blev mødt „med usædvanlig Mildhed“, han fortæller, at Bispen, da der var begyndt paa Salmesangen og første Afdeling af Sangen var sunget, saaledes at man stod i Begreb med efter Kyrie Eleison at synge Salmen Gloria in excelsis¹⁾, fik Underretning af nogle Hofmænd om, at Kongen som ydmygtbedende var udenfor Kirken.

¹⁾ Gudstjenesten begyndte med en indledende Del, *præparatio ad missam*, flere Hymner, Salmer og Bønner; dernæst kommer første Hoveddel af Messen med *Introitus* (et Vers af Davids Salmer) og det lille Gloria, hvorpaa fulgte Bønneraabet Kyrie Eleison. Her er det altsaa, at Gudstjenesten i vor Fortælling standser for som sædvanlig at fortsættes med det store Gloria. A. C. Bang, anf. St. S. 228.

Han bød nu at holde op med Sangen, og at Gejstligheden skulde forholde sig tavs, gik udenfor og spurgte Kongen, hvorfor han opførte sig saaledes, og da denne havde bekendt sin Synd, havde lovet at stille Kirken tilfreds og havde begæret Syndsforladelse af ham, saa løste Bispen straks Kongen af Bandet, omfavnede den knælende Konge, af tørrede hans Taarer, bød ham aflægge Sorgens Tegn osv.

Bispens Motiv til at optræde med denne usædvanlige Mildhed søger Saxo i, at Bispen mente, „at Kongen havde lidt Straf nok (poena) for Krænkelsen af Helligdommen derved, at han havde vist saa megen Ydmyghed og havde nedkastet sig i Bøn“. Vist er det, at vi ere naaede til sidste Akt i Skriftegangen. Bispen er, saa snart andet Trin var overstaaet, uden videre straks gaaet over til sidste Stadium: Reconciliatio og Absolutio, og har løst Synderen af Bandet med Omfavnelse i Stedet for som sædvanlig med Haandspaalæggelse; men tilbage er dog sidste Afsnit af Absolutio, Indførelsen i Kirken. Denne foregik, som rimeligt var, med største Højtidelighed.

Bispen gav Ordre om, hvorledes Poenitensen videre skulde gaa for sig¹⁾, og bød Sangerne, som i Anledning af Højtiden talrigt vare til Stede, at gaa frem og møde Kongen, for at han kunde modtages med saa megen Højtidelighed som muligt, og førte ham saa straks, efter at have modtaget ham med Ærefrygt, under Menighedens Fryderaab lige til Alteret. Saaledes gjorde Bispen sin forrige Voldsomhed god igen ved dette højtidelige Optog, og til Gengæld for Kongens ulovlige Udstødelse af Kirken viste han ham nu aabenlyst Underdanighed.

¹⁾ Imperatis poenitentiae rebus. Meningen er selvfølgelig, at Bispen har givet Befaling om den resterende Del af Poenitensen, altsaa om Indførelsen i Kirken.

Man skulde nu tro, at hermed var Fortællingen om Sammenstødet mellem Bisp og Konge forbi, thi efter almindelige Regler er Absolution naturligvis Slutningen paa Poenitensen¹⁾; men dette er ikke Tilfældet her. Efter at Saxo har anstillet en Del Betragtninger over det Foregaaende, der gaa ud paa, at Vilhelm viste en sand faderlig Kærlighed mod Kongen, idet han lod Kærtegn følge paa Revselse, og efter at det er fortalt, at Folket billigede med højlydt Bifald den af Kongen udviste Ærefrygt for Kirken — siges der:

Derefter genoptoges den afbrudte Gudstjeneste, og der blev sunget Gloria in excelsis som Takkesang til Gud Fader for Kongens Omvendelse, og Glæden var i samme Grad større, som den forrige Tilstand havde været sørgelig. Kongen holdt sig derefter rolig i 2 Dage og kom først paa den tredje Dag til Kirken, iført sin Kongedragt, midt under Messetjenesten; han besteg en ophøjet Plads i Kirken, og efter at han med Ærbødighed havde paabudt Stilhed ved en Herold, rettede han aabenlyst for Alle den alvorligste Anklage mod sig selv og tilstod, at han grovelig havde krænket Helligdommen. Saa roste han Bispens Overbærenhed, at han saa snart havde eftergivet saa stor en Brøde og saa hastigt atter havde gjort ham, der jo var skyldig, om end ikke med Daad, saa dog med Befaling, delagtig i Kirkens Naademidler, og han bekendtgjorde, at han til Sone (expiatio) for sit grumme Bud havde givet Halvdelen af Støfnes Herred som Gave til Alteret. Kongen undsaa sig saaledes ikke ved i Alles Paahør at tilstaa sin Brøde.

Se vi nu sluttelig tilbage paa hele denne Beretning, falder det i Øjnene, hvorledes Saxo ingenlunde lader sig

¹⁾ At Absolutionen er fuldstændig, ses af, at Kongen ikke føres ind „in angulo ecclesiæ“, men lige straks „usque ad aram“, jfr. Wasserschleben, Die Bussordnungen der abendländischen Kirche. Halle 1851, S. 712.

nøje med at gengive den gamle Fortælling, som han har hørt den; han ledsager den tværtimod med en udførlig Kommentar, der indeholder hans Betragtninger over og Kritik af, hvad der er foregaaet. Vi have ovenfor hørt dadlende Bemærkninger om Kongens Optræden, men Kritikken over Bispens Handlemaade interesserer os dog mest. Saxo, der levede paa en Tid, da kanonisk Ret var i fuld Kraft hertillands, undtagen paa de Punkter, hvor vore hjemlige Kirkeretter havde gjort Ændringer, beundrer derfor vel den smukke Fortælling, men han kan ikke forsone sig med Enkelthederne i den, især ikke med Bispens Optræden. Først sætter Bispen nemlig Kongen i Band uden nogen Nødvendighed og i fuldkommen Overilelse, hvorved han jo gør et, efter Forholdene paa Saxos Tid at dømme, grovt Brud paa Kirkeloven. Men da Kongen begynder paa sin Poenitense, udviser Bispen paa den anden Side en „*inusitata clementia*“, en usædvanlig Mildhed. Denne usædvanlige Mildhed be-
staar nu ikke i, at Bispen straks løser Kongen af Bandet, saasnart Poenitensens to første Stadier vare forbi, thi Bandet var jo i og for sig, som Saxo skarpt fremhæver, en Ulovlighed, og Bispen maatte for sin egen Skyld snarest muligt tilbagekalde det, men den usædvanlige Mildhed ligger derimod deri, at Bispen absolverer Kongen, uagtet han, efter de paa Saxos Tid gældende Regler, først var midt i Poenitensen; thi til denne hørte paa Saxos Tid ikke alene *contritio cordis* og *confessio oralis*, men tillige *satisfactio operis*, det aabenbare Skriftemaal og den dermed i Forbindelse staaende Kirkebod, i Reglen en Pengebøde, hvortil Kirken konverterede den Faste og de andre Bodshandlinger, hvormed Udsoningen egentlig

skulde være foretaget¹⁾. Ganske vist kom der ogsaa her satisfactio operis; thi Kongen aflagde jo senere aabenbart Skriftemaal og gav en stor Bøde til Alteret, men Bispem har efter Saxos Skøn været usædvanlig (ulovlig) mild ved ikke at dømme Kongen til aabenbar Skrifte og Bod og ved ikke at vente med Absolutio, indtil Kongen havde paa denne Maade fuldendt Poenitensen. Bispem absolverer paa Forhaand Kongen blot imod et ubestemt Løfte fra hans Side om, at han, frivillig og ganske efter sit eget Skøn, vilde stille Kirken tilfreds.

Men Sagen er, at vi her have en Fortælling fra den danske Kirkes Barndomstid, da Kirkens Organisation endnu var meget ufuldkommen, og da det var ganske fornødent for Gejstligheden at slaa af paa de strænge Fordringer paa Herredømme over Sjælene, som den i mere fremskredne Lande gjorde Krav paa. Overalt, hvor vi kunne iagttage en begyndende kristen Kirke, minder denne om Forholdene i Kristendommens egen Barndomstid, og dette er særlig Tilfældet i Kirkens Forhold til Synderne²⁾. Oprindelig lagde Kirken overfor Synderne alene Vægt paa Angeren og det bodfærdige Sind, dette var tilstrækkeligt til at udsone Synderne med Kirken og til atter at give dem Adgang til Kirkens Naademidler. Som en Følge heraf maatte Synderen selvfølgelig ikke tvinges til Udsoning; al Dom og Straf, som skulde overgaa ham, maatte han selv udføre. Confessio

¹⁾ Sj. Kirkelov, Art. 3: Varthær frith brot i kirki . . . bõtæ thre marc . . . æn of thet ær sva fatøk man, thær i kirky brütær, at han a ey thre marc, tha scal han fastæ thüt meræ.

²⁾ Se angaaende Forholdene i England Wasserschleben anf. St. S. 31. Den engelske Kirke kendte oprindelig slet ikke til Paa-læg af offentligt Skriftemaal.

er Selv-Dom og Satisfactio operis oprindelig Selv-Straf, som den Skyldige ganske frivillig paatager sig¹⁾. Hverken Bisper eller andre Gejstlige kunne optræde som Dommere overfor Syndere, deres Opgave er kun at virke formanende og opmuntrende. Som man vil se, er Kong Svends Poenitense i Overensstemmelse med disse gamle Regler om Selv-Dom og Selv-Straf, og Bispens ubehændige Brug af Bandet vidner ligeledes noksom om primitive Tilstande. Men paa Saxos Tid var Sagen naturligvis en helt anden, da var den gejstlige Bodsdisciplin forlængst anerkendt, da optraadte de Gejstlige som Dommere over Synderne med Paalæggelse af aabenbar Skrifte og Pengebod, og da var man kommen saa vidt, at det vigtigste i Poenitensen ikke var Angeren, heller ikke Faste, men Pengeboden²⁾.

Efter hvad der saaledes er oplyst om den i Fortællingen skildrede Poenitense, om Bispens Optræden og om Saxos Kritik af Enkelthederne i hele den kirkeretlige Fremgangsmaade, forekommer det mig umuligt at slutte sig til Prof. Erslevs Paastand om, at Fortællingen om Kong Svend og Biskop Vilhelm er et Sagn, der er opstaaet i Valdemarernes Tid. „Sagndannelsen“, siger Forf., „vidner om den Mægt, Kirken og Religionen da havde vundet over alles Sind“, men efter hvad vi foran have oplyst, vidner Fortællingen om noget ganske andet, nemlig om gamle, længst forsvundne Dage, om den danske Kirkes Barndomstid. Dette og Saxos Kritik

¹⁾ Man paaberaabte sig Augustinus' Ord: in hac ergo poenitentia majorem quisque in se debet severitatem exercere, ut a se ipso judicatus non judicetur a Deo (1. Corr. 11,31).

²⁾ Faste alene var nu kun for Fattigfolk, se den ovenfor anf. Art. 3 af Sj. Kirkeret.

udelukker efter min Mening al Tale om et i Valdemarstiden opstaaet Sagn. Nej, havde vi et Sagn fra denne Tid, saa skulde vi nok have faaet en i kanoniskretlig Henseende korrekt Fortælling, og saa havde Saxo selvfølgelig ikke funden Anledning til sin Kritik. Tror man virkelig, at Sagndannere i Valdemarstiden vilde have fremstillet en lovbrøderisk Bisp, der uden mindste Hjemmel bandsætter Kongen, og som dernæst styrter til den modsatte Yderlighed og viser usædvanlig Mildhed? Prof. Erslevs Hypothese kan ikke opretholdes, med mindre man antager den Hjælpehypothese, at Sagndannerne paa Valdemarstiden have været saa snedige og saa vellærte i forældet kanonisk Ret, at de have kunnet konstruere en Fortælling med et antikveret kanonisk Apparat, men saa er man efter mit Skøn inde paa Vilkaarligheder.“ —

Til Slutning skal jeg omtale et Sagn, som i høj Grad fortjener at behandles i denne Sammenhæng. G. L. Baden fremdrog det 1825 i en Afhandling i 3die Bind af Østs Archiv („Kong Svend Estridsens Kirkebod. En Legende.“) for at kuldaste Troen paa den danske Fortællings Sandhed; hans Afhandling er dog bleven oversat af Forskerne i den nyere Tid.

Kejser Otto den Store havde i Sinde at oprette et eget Ærkebispedømme i Magdeburg ved at udskille Dele af det Halberstadtske Ærkedømme. Men Ærkebisp Bernhard vilde ikke finde sig i, at hans gejstlige Omraade formindskedes, og Kejser Otto lod ham derfor fængsle og sætte i Forvaring i Quedlinburg. Bispen, der syntes dybt bekymret, lod Kejseren og alle de Bisper, der vare samlede i Byen, kalde til sig Skærtorsdag. Man troede, at Bernhard nu vilde falde til Føje og højtidelig give

Afkald paa de Dele af Ærkedømmet, som tænktes udskilte. Men Bispen havde i al Hemmelighed ved en Præsts Hjælp ladet Bispekaabe, Stav og Ring bringe til Klostret, og nu forkyndte han for de forsamlede i de højtideligste Former Interdikt over Ærkedømmet og lyste Kejseren i Band. Da blev Otto bange og gav Bernhard fri; under alle Hædersbevisninger ledsagede han med hele sit Følge Ærkebisen til St. Stephans Kirke. Men Bernhard lod ikke Kejseren her modtage højtideligt med Klokkringning eller Procession, og Otto indsaa, at han maatte ydmyge sig. Han drog udenfor Byen og vendte derpaa barfodet tilbage, kastede sig paa Jorden for Bispen og bad om og fik Absolution. Saa drog han atter bort og kom ridende i kejserligt Skrud, og nu blev han modtaget med al Pragt og fejrede Paaskefesten i Staden.

Denne Fortælling findes i en i det 13de Aarhundredes Begyndelse forfattet Krønike om de Halberstadt-ske Bisper¹⁾, hvorfra den er gaaet over i „Die Magdeburger Schöppenchronik“ (fra o. 1360)²⁾ og andre Kilder. Der er intet historisk sandt i Fortællingen. Alt, hvad vi af sikre Kilder véd, er, at Otto mødte Modstand hos Bernhard, da han vilde oprette Ærkesædet i Magdeburg, og derfor maatte vente paa bedre Tider³⁾.

Imidlertid er det jo i denne Sammenhæng ligegyldigt, om Fortællingen er sand eller ikke, her er kun Spørgsmaal om, hvorvidt en Halberstadtsk Tradition kan have

¹⁾ Gesta episcoporum Halberstadensium, Scr. Rer. Germ. XXIII. 83 f.

²⁾ Die Chroniken der niedersächsischen Städte. Magdeburg I. 48 f.

³⁾ Köpke u. Dümmler, Otto der Grosze, 273 (her betegnes Sagnet som: spätere Fabeleien . . . eine zur Verherrlichung des Bischofs erfundene Fabel).

givet Anledning til Fortællingen om Kong Svends Kirkebod. Selve den tyske Krønike kan ikke have været Saxo bekendt, da den er forfattet i det tidligste samtidige med, at Saxo sluttede sit Værk, og snarere efter at han havde skrevet. Saaledes kunde det kun være en ældre Kilde eller en mundtlig Beretning om Ottos Bodsakt, der mulig var bleven overført paa en dansk Konge. Imidlertid kunde det lige saa vel tænkes, at en gammel dansk Tradition var bleven overført til Tyskland; den tyske Tradition har tilmed det ufordelagtige Forhold, at den slet ikke ved Bispens Person har Tilknnytning til Virkeligheden, medens vi i alt Fald véd om Biskop Vilhelm, at det var en Mand, som turde byde selv de Mægtigste Trods.

Halberstadt-Fortællingen kan saaledes ingenlunde benyttes til at svække Troen paa Beretningen om Kong Svends Bod, uden for saa vidt den viser, at der ogsaa andetsteds indenfor Kirken fandtes yndede Fortællinger om, hvorledes Konger havde maattet erkende deres Uret og ydmyge sig overfor myndige Bisper.

Efter alt, hvad der foran er udviklet, maa den gamle Overlevering staa til Troende; den kan støtte sig paa to Kilder, der i Virkeligheden stemme overens. Der staar endnu kun tilbage at undersøge, om der skulde være noget urigtigt i Efterretningen om det halve Herred, som Kong Svend skal have givet Kirken som Bod, men Studierne herover vil jeg udskyde til Slutningen af denne Afhandling, da de have en selvstændig Karakter og komme ind paa Spørgsmaalet om Københavns ældste Historie. Det vil være rettest her umiddelbart at fortsætte med Betragtningen af det personlige Forhold mellem Vilhelm og Kongen.

II. Biskop Vilhelms Død ved Kong Svends Ligfærd.

Den gribende Fortælling om Biskop Vilhelms Død lyder som bekendt hos Saxo saaledes:

Da Budskabet om Kongens Død blev meldt til Vilhelm, ilede han til Domkirken, og i Forvisning om, at hans egen Død forestod, bød han Graverne grave ikke blot en Grav for Kongen, men en anden for ham selv. Saa drog han Ligtoget i Møde. Da han naaede Topshøj Skov, Syd for Sorø, saa han ved Vejen to høje Træer, og han bød sine Folk fælde dem og tilhugge dem til en Ligbaare, som de satte paa en Vogn med stærke Heste for. Efter at være kommen gennem Skoven blev han Kongens Ligtog vaer og lod holde stille. Han bredte sin Kappe ud paa Jorden og lagde sig paa den, strakte Hænderne mod Himlen og bad Gud om, at han vilde tage hans Liv, saafremt han havde levet ham til Behag, thi han ønskede kun at følge sin Ven i Døden. Og i samme Øjeblik kaldtes han bort. Paa den Ligbaare, han selv havde beredt, blev nu Bispens Lig kørt foran det kongelige Ligfølge til Roskilde. Der blev holdt en prægtig Jordefærd, og de to Venner begravedes tæt ved hinanden.

Imod Saxos Fortælling er der rejst Indvendinger af den alvorligste Art. Og den vigtigste af disse gaar ud paa, at Vilhelm døde et Par Aar før Kong Svend.

Roskildekrøniken fortæller nemlig ikke blot Intet om denne samtidige Død, men siger, at Kong Svend efter Vilhelms Død kaldte Svend Nordmand til at være Bisp i Roskilde. Men kan nu virkelig denne Krønikes Vidnesbyrd i saadanne Tidsspørgsmaal have nogen Vægt? Man

mener jo, at den har sat Vilhelms Tiltrædelse til Embedet en halv Snes Aar eller mere for tidligt, den indeholder for det 11. Aarhundrede en Mængde gale Aarstal og Tidsbestemmelser, mon den saa ikke ogsaa sætter hans Død for tidligt, eller rettere, maa ikke følgerigtigt den ene Fejltagelse drage den anden med sig? Det er for denne Periode en ren Undtagelse, at en Tidsangivelse hos den er rigtig¹⁾.

Det ligger dernæst saa nær at tænke paa Kong Svend som den Konge, som kaldte Svend Nordmand til at være Biskop. Efter Saxos Beretning havde Svend først været Høvidsmand hos Kongen, men blev senere hans Præst; da imidlertid hans boglige Kundskaber ikke svarede til hans store Evner, sendte Kongen ham udenlands for at studere. Dette nære Forhold til Svend kunde let lede Tanken hen paa, at Kongen ikke blot havde udpeget ham til Bisp, men ogsaa endelig udnævnt ham; han havde været Kongens Kapellan, førend han blev Bisp, siger ogsaa Roskildekrøniken. Roskildebisperne maatte desuden naturligen opfattes som nøje knyttede til Kongens Person, i hvert Fald var i den følgende Tid Stillingen som Kongens Kapellan, hvad der vil sige hans Sekretær og Brevfører, et sædvanligt Gennemgangsled til at blive Roskildebisp²⁾.

Det er dernæst værdt at undersøge, i hvilken Grad Forfatteren af Roskildekrøniken i det Hele bestræber sig

¹⁾ Se herom Hist. Tidsskr., 6. R. IV., 725.

²⁾ Af Efterfølgerne indtil Absalon er Eskil, saa vidt jeg kan se, den eneste, som ikke vides at have været Kapellan hos en Konge eller hans Nærmeste. Arnold havde været Kapellan hos Knud den Hellige; Peder, Kapellan hos Magnus Nielssøn; Ricco, Erik Emunes Kapellan; Herman, Biskop Eskils og vistnok senere Kong Erik Lams Kapellan; Asser, Erik Lams Kapellan.

for at sige alt, hvad han véd, og for at tale Sandhed. Denne Mand har et af de ejendommeligste Forfatterfysiognomier fra vor Middelalder. Han har et Standpunkt, der er forskelligt fra, hvad vi ellers høre i Kilderne fra det 12te Aarhundrede, fra Svend Aagesøn, Saxo og Ælnoth, ligesom ogsaa fra den i en senere Tid redigerede Knytlingasaga. Som Følge deraf er man tilbøjelig til at sige: se her er en Historiker, som holder sig fri for, hvad der paa Valdemarstiden er bleven traditionel Opfattelse af Fortiden; her høre vi en uafhængig Mands selvstændige Dom. Lad os nu se, om dette virkelig er Tilfældet, i alt Fald i det Omfang, som det er paastaet.

Roskildemanden har en afgjort Lyst til at afvige fra andre i Opfattelsen af Personer. For Knud den Hellige har han ingen Sympathi, Kongen var nærmest en haard Tyran. Naar der var Uaar under Olaf Hunger og gode Aar under Erik Ejegod, var hverken det ene eller det andet forskyldt ved disse Kongers Levned og Gerninger. Om samme Kong Eriks Regering véd han kun at fortælle, at han fandt paa mange ubillige og uretfærdige Love, hvad ikke en eneste anden Kilde bekræfter, medens det aldeles strider mod den Ros og Pris, der af alle andre danske og islandske Kilder udtales om den folkekære Konge med det smukke Tilnavn. Magnus Nielssøn blev af Djævelen tilskyndet til at dræbe den ædle og kloge Knud Lavard, men han var iøvrigt Danmarks Pryd og den skønneste Yngling, en glad Giver, klog og karakterfast. Den sidste Egenskab lægger Anonymen i det Hele særlig Vægt paa; naar Magnus var *constantie amator*, var Ærkebisp Asser *nullius constantie*, Biskop Peder af Roskilde *constantissimus*, men Erik Lam *in omnibus viis suis inconstans*. Denne sidste Konge dømmer han haardt

for hans Enfoldighed og for Tvetungethed, og under ham gik baade Riget og Gejstligheden til Grunde. Dette er en Prøve paa de skarpe og haarde Domme, hvori denne Forfatter finder Behag.

Men værst forekommer det mig, at der bag Krønikens Dømmesygge mangler et klart politisk Standpunkt. A. D. Jørgensen udtaler, at Forfatteren ikke ynder nogen stærk Kongemagt med afhængige Bisper, men derimod vil have mægtige Høvdinger og en uafhængig Almue. Det er maaske en rigtig Bedømmelse af Krønikens politiske Stade; men hvordan der skulde kunne opstaa mægtige Høvdinger, naar Almuen gjordes uafhængig, er det vanskeligt at forstaa; en Samfundsorden, bygget af hinanden saa modsigende Bestanddele, er vel til enhver Tid og ikke mindst i Middelalderen umulig. Det betegner imidlertid træffende den golde, midtpunktløse Kritiklyst, som til enhver Tid har udmærket Frondørnaturer og skumlende Særlinge.

Det er derfor ganske urigtigt, naar det fremsættes, at Manden fra Roskilde sad inde med en mere uforfalsket Sandhed end Saxo og Svend Aagesøn, som ogsaa, at hans Udsagn bleve holdt nede og derfor ikke formaaede at trænge igennem. Nej, han var godt kendt, begge de nævnte Historikere vidste Besked om hans Udtalelser og Domme, men de vurderede dem for, hvad de vare, en galdesyg Særlings Ensidigheder. Dette skal jeg nærmere belyse ved den følgende Redegørelse. Jeg skal dog her tilføje, at det ikke vilde være rigtigt at sige, at Forfatteren er ligeud usandfærdig, men han er for det Første ofte i høj Grad letsindig i sine Angivelser, han forkvakler for den ældre Tids Vedkommende alle kronologiske Forhold, han naar i sine Udtalelser ofte, hvad

man med et formildende Udtryk kan kalde Ensidighedens Grænse, og der er ikke mindste Tvivl om, at han i Retning af at fortie staar ved Yderkanten af det, en hæderlig Mand kan tillade sig.

Velschow og Paludan-Müller have udtalt, at der ikke findes noget Spor af, at Saxo har benyttet Roskildekroniken¹⁾. Nyere Forfattere have dog en anden Opfattelse, og jeg skal foruden at anføre de Steder, som de have henvist til, fremdrage nogle andre, hvor Vidnesbyrd om, at Saxo har kendt Kronikens Udtalelser, komme klart for Dagen. Kun maa man huske paa, at Saxo aldrig optager sine Kilders Ordlyd, men at han omsætter alting i sin egen Stil og Sprogform.

1. Anonymen fortæller om nogle Bisper, som Adeldag havde indviet, nemlig „Marco til Slesvig efter Erik, Fulbert til Ribe efter Liafdag“ (S. 375 f.). Adam har ogsaa disse Navne paa Bisper, men han siger ikke, til hvilke Bispesæder de vare indviede; Saxo har samme Angivelse som Kroniken. Saxo lader endvidere Fulbert blive efterfulgt i Ribe af Odinkar Hvide (S. 506), hvorved han har sammenblandet den ældre og den yngre Odinkar, men til denne Forveksling synes atter Kroniken at have givet Anledning, idet den umiddelbart efter de foranævnte Bisper omtaler Odinkar Hvide (medens den noget tidligere rigtigt har nævnt Ribebispen Odinkar). Saaledes kan Saxos Fejltagelse forklares ved Hjælp af Kroniken: „det lader sig næppe betvivle, at han havde dette Værk for sig. Hvor det hører op, undlader ogsaa Saxo paa sin tidligere Maade at berette om Bispernes Rækkefølge“²⁾.

2. Anonymen siger, at Knud den Hellige blev dræbt, da han ved en ny og uhørt Lov tvang Folket til en Skat, som

¹⁾ Saxo, ed. Velschow II., S. LXIV. Historisk Tidsskrift, 4. R. V., 351.

²⁾ G. Waitz i Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XII., 21 f. Pertz, Scriptores XXIX., 65. Bresslau antager ogsaa, at Saxo her støtter sig til Anonymen, Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft XI., 156 f.

hed Næfgjæld (Penge for hver Næse eller hvert Hoved)¹⁾. I Følge Svend Aagesøn led Kongen Martyrdød, ikke, saaledes som nogle paastaa, paa Grund af sin store Grusomhed eller for en utaalelig Byrde, som han grumt havde paalagt Folket, men paa Grund af de Følger, som Ledingsbrudet i Limfjorden drog med sig²⁾. Denne Udtalelse synes saaledes direkte rettet mod Roskildekrøniken. Saxo har en lignende Indsigelse mod dem, der paastaa, at Kongen havde fortjent Døden, da snarere Gerrighed end Guds frygt havde ledet hans Skridt, medens de dog indrømme, at hans Bodfærdighed i de sidste Øjeblikke kunde forsvare hans Helgenglorie³⁾ (jfr. Krønikens Ord: med stor Anger i Hjærtet vandt han Martyrdom).

3. Om Svend Estridsens Kampe med Magnus den Gode hedder det i Krøniken (S. 377): *cui occurrens Sven . . . tum navali bello, tum equis, cum eo certavit, ad ultimum victus, in Scaniam fugit. Qui cum Lundis prepararet iter suum, ut in Svethiam fugeret, ecce nuncii de Seland venientes, Magnum regem defunctum nunciant. Saxo fortæller med de samme Omstændigheder (S. 543): igitur in Jutia prius maritima deinde equestri pugna sinistris congressus auspiciis, utraque victus concessit in Fioniam . . . Scaniamque prætergressus Svetiam . . . petere cogitabat; (S. 545): Sveno . . . in Scaniam, ut diximus, profectus, Svetiam . . . revisere*

¹⁾ Ser. I., 378: Hic cum populum quadam nova lege et inaudita ad tributum, quod nostrates Næfgjæld vocant, coegit, a Jutia in Fyunionem fugatus . . . magna confessione cordis martyrizatus est.

²⁾ Ser. I., §. 57: non, ut quidam arbitrantur, propter nimiam crudelitatis sævitiam vel jugum intolerabile, quod plebi crudelis erogaverat.

³⁾ Saxo 593: sanctitati quidem assensit, sed eam non tam ex præteritæ vitæ meritis quam ultimi temporis pœnitentia profectam astruxit. Ita et justam facto causam prætexuit et vitam cassum honore donavit. Siquidem digne regem perisse, sed pium lacrymis evasisse dicebat, intentionem ejus avaritiæ quam religioni propiorem existimans . . . Sed et posteris, paternam redolentes invidiam, sanctitatis ejus formam non moribus, sed lacrymis imputant etc. Jørgen Olrik, Den ældste Danmarkskrønike 6, udtaler, at de faa Ord, Krøniken har om Knud den Hellige, give omtrent den Mening, som Saxo og Svend Aagesøn saa strengt fordømme.

proponerebat. Quem Magnus . . subsecutus . . trunco . . adactus extinguitur¹⁾.

4. Om Erik Emunes Overfald paa Harald Kesje og hans Sønner i Jylland hedder det i Krøniken (S. 384): Haraldus . . a Jutensibus quam pluribus confortatur. Hæc audiens Hericus subito Selandiam venit et perpeti cursu magno frigore Jutiam navigio petiit, et sequenti nocte fratrem cum liberis et uxore in villa, que vocatur Scipyng, incautum cepit, captumque a tortoribus occidi fecit, cujus caput parrochiani ejusdam ville in extremo angulo cimiterii sepelierunt. Hos Saxo (S. 659) finde vi de samme Enkeltheder: Haraldus . . Urnicæ concionis suffragiis rex est declaratus. Quo comperto, Ericus, navigiis glacie tenus (nam gelu undam duraverat) in altum usque pertractis, Jutiam tacite petivit, Haraldumque apud Scypetorp vicum noctu cum superstitis filiis interceptum diluculo, conclavi extractum, absque respectu fraternitatis capitali supplicio affecit.

Efter det saaledes paaviste er det sikkert, at de senere Historikere og især Saxo have et meget godt Kendskab til Krøniken, men bryde sig saa lidt om dens Paastande, at de, uden at tage Hensyn til dem, give en vidt forskellig Opfattelse af Personer og Tidsforhold og kun en enkelt Gang vende sig direkte mod dens Udsagn.

Men jeg kan ogsaa for en senere Tid vise, hvor lidt Sympathi og Tiltro Krøniken fandt. Da en Afskriver af

¹⁾ I Skildringen af Biskop Svend Nordinand er der saa store Overensstemmelser mellem Saxo og Krøniken, at man naturligvis kommer til at formode, at Saxo har benyttet den. Begge fortælle med Berømtelse om hans fromme Sind og dygtige Styrelse (pater patrie, salus populi; Saxo: arcem inter nostros auctoritatis possidebat), begge vide, at han forudsagde de Uaar, som vilde komme paa Grund af Mordet paa Knud den Hellige, begge berette om hans Jorsalfærd og Død paa Rhodus og om, at han byggede Kirker eller Klostre i Roskilde, Ringsted og Slagelse. Dette hævder ogsaa J. Olrik, l. c. 6, der ligeledes peger paa Ligheden i Beretningen om Poppo's Jernbyrd.

Krøniken ved Tiden 1300 skulde skrive Stedet om Erik Ejegods uretfærdige Love, forekom det ham saa grovt, at han uden videre rettede det til: gode og retfærdige Love¹⁾. Og i den Afskrift af Krøniken, som findes mellem Petrus Olai Excerpter, har ved den nævnte Angivelse en med Afskriveren Samtidig tilføjet: han lyver! (*mentitur*)²⁾.

Endelig vil en Belysning af de Traditioner vedrørende Biskop Vilhelm, som iøvrigt fandtes ved Domkirken, kunne vise, hvor velkendte Fortællinger om ham vare, og den anonyme Forfatters Stilling til dem.

Vilhelm blev begravet i Domkirken i Nærheden af Kongen³⁾. Vi véd nærmere Besked om, paa hvilket Sted Bispen jordedes. Svend Nordmand havde bygget Kirken omtrent færdig, og endnu manglede kun at indrette *pulpitum*. Ved *pulpitum* eller *ambo* forstod man den Forhøjning med Rækværk om og Trappeopgang til, der især i Oldtidens og den ældre Middelalders Kirker fandtes paa Grænsen af Hovedskibet og Koret, og fra hvilken der blev prædikedet, Evangeliet læstes eller biskoppelige Bekendtgørelser forkyndtes. Den afløstes til Dels senere i Middelalderen af *lectorium*, Læsepulten ved Korsranken,

¹⁾ Afskriften i den Hamburgske Codex fra Enden af det 13. eller Begyndelsen af det 14. Aarhundrede. De andre Tekster have „multas iniquas et injustas leges adinvenit“, men her læses „bonas et justas“, dog saaledes at de to sidste Ord ere Korrektur for „injustas“, der endnu kan kendes. Waitz, Eine ungedruckte Lebensbeschreibung des Herzogs Knut Lavard 7. — At den oprindelige Tekst virkelig har haft den dadlende Udtalelse om Lovene, fremgaar af Ordet „adinvenit“.

²⁾ Scr. I., 379.

³⁾ Saxo 568: *amborum corpora conjunctis admodum tumultis occluduntur*.

og af Prædikestolen¹⁾. For nu at kunne bygge *pulpitum* lod Svend Nordmand Vilhelms Ben flytte fra deres Plads og til det Sted, hvor de hvilede paa Saxos Tid. Kort efter skulde Kirkens Indvielse finde Sted, men Natten før denne havde Kirkevagten, som sov i Kirken, i Drømme en Aabenbaring. En Mand i Bispeskrud viste sig for ham og sagde til ham, at efter at Svend ved at fuldføre Kirken havde berøvet Vilhelm Æren for dens Opførelse, havde han nu ogsaa villet krænke hans Støv og skille ham fra hans kære Konges Side; Straffen herfor vilde have truffet Bisp Svend selv, hvis han ikke havde været en saa from Mand, nu skulde den ramme dem, der for Fremtiden ikke lod hans Grav i Ro, og den skulde ramme Kirken. Med sin Stav stødte Bispenderpaa til Kirkemuren, saa at den bragende faldt sammen og begravede Vagten under Stenene. Byens Borgere stimlede til Kirken og saa Ulykken; de troede, at Vagten var knust, men han krøb uskadt frem af Ruinerne. Da han fortalte, hvad han havde oplevet, smilte Biskop Svend over, at Vilhelm end ikke efter sin Død kunde høre op med den Strængthed, som han havde vist i levende Live. Imidlertid lod han de omstyrtede Mure rejse paany.

Da saa senere Biskop Asser døde (1158), mente tre af Kirkens Præster, nemlig Domprovst Herman, Læsemester Arnfast og Landprovst Isak; at det bedste og ærefuldeste Hvilested for den døde Biskop vilde være, hvor Vilhelms Ben laa. De lod grave her og stødte paa Vilhelms Kaabe og Ben, fra hvilke der udgik den sødeste Lugt, men uærbødigt lagde de hans Ben hen i en fjærn

¹⁾ Kirchenlexikon, Ambon; Realencyclopädie für protestant. Theologie, Ambon; Ducange, ambo, pulpitum.

Ende af Graven. Alle tre Gerningsmænd bleve ramte af Straffe herfor. Herman fik, medens han sad i Landemodet under Absalons Forsæde, Helvedesild i Næsen og døde tredje Dagen efter, Arnfast angrebes af en gruelig Leversygdom og bekendte overfor Absalon, at han led, fordi han havde krænket Vilhelms jordiske Levninger; efter 3 Maaneders Sygdom døde han. Den tredje Mand Isak blev angst for, at heller ikke han skulde gaa fri for Straf; han haabede at afværge det ved at stifte et Nonnekloster i Roskilde, men han døde af Lungetæring¹⁾.

Saaledes var der ved Domkirken en levende Tradition om Vilhelms Gerninger efter hans Død; Absalon har selv berettet derom til Saxo, og at han tillige har fortalt meget om Vilhelms Handlinger i levende Live, kan der vel ikke være Tvivl om.

Men dernæst mærkes det, at der ved Kirken var to Partier, nogle, som havde deres Ideal i den mægtige Vilhelm, der satte sin Stav baade mod Konger og Kirkemure, og hvis Berømmelse Saxo og Absalon ikke noksom kunne fremhæve, andre derimod, som roste Svend Nordmand som den ypperste af Bisperne. Til de sidste hørte den anonyme Krønikeforfatter, og naturligvis med udpræget Partistandpunkt. „Svend var en ved sin Karakters Retskaffenhed fremragende Mand, der overgik langt alle sine Forgængere, han var en Skræk for alle ilde-sindede og Belønner af alle gode, Fædrelandets Fader, Gejstlighedens Pryd og Folkets Frelse, udmærket ved sin Fromhed og ved sin Iver for at føre alting frem til Fuldkommenhed“. Derpaa fortælles om, at han byggede og smykkede Domkirken og lod bygge et Stenhus for

¹⁾ Saxo 576 ff.

Brødrene, hvem han af sit Bordhold tillagde 15 Præbender, desuden opførte han et Kloster i Ringsted og et andet i Slagelse.

Naar man, efter i Krøniken at have læst disse vældige Ord om Svend, bliver opmærksom paa, at største Delen af den her med Anførselstegn meddelte Tirade Ord til andet kun er en Udtalelse, som Adam af Bremen anvender paa den bremenske Ærkebisp Becelin-Alebrand (der døde 1043)¹⁾, bliver man inderlig flov derved og tillige mistænksom mod en Forfatter, der er saa uskønsom i Valget af sine Midler. Vel laante i Middelalderen den ene Forfatter dristigt hos den anden, men et saa ordret Laan af en saa grov og kejtet Karakter som dette er dog ret enestaaende. Til Sammenligning bør man læse hele den varme og smukke Skildring af Svend Nordmand, som Saxo giver.

Hermed skulle vi forlade Anonymen. Han har maaske nok hørt om Svends og Vilhelms samtidige Død, men han havde ingen særlig Sympathi for Vilhelm, han fandt det umuligt efter Aarstallene og af de andre ovenfor anførte Grunde, og derfor gav han en anden Fremstilling.

Det er fremdeles blevet sagt, at Ælnoths Angivelse af, at Kong Svend blev begravet i „den af Svend, som da var Biskop, af udmærket Sten-Tavleværk opførte Kirke“, udelukker Tanken om, at Kongen og Vilhelm skulde være døde samtidig²⁾. Det gaar imidlertid paa

¹⁾ Historisk Tidsskrift, 6. R. IV., 690.

²⁾ Ælnoth, *Scr. Rer. Dan.* III., 338: *ibique in ecclesia sanctæ et individuæ Trinitatis et sancti Lucii martyris, insigni lapideo tabulatu a Suegno, tunc ejusdem Sedis pontifice, constructa . . . recondunt.*

ingen Maade an at tage Ælnoths Ord saa bogstaveligt. Mere end et Par Aar før Kongen kan Vilhelm i hvert Fald ikke være død, og saa hurtigt opfører man ikke en Domkirke. Men dernæst er det jo vitterligt nok, at Vilhelm havde begyndt paa at bygge denne Kirke. Roskildekrøniken siger selv, at Biskop Svend byggede Kirken „næsten lige som fra Grunden af“ — altsaa var der bygget paa den tidligere — og Saxo fortæller, at Svend med sin Stenkirke fortsatte Vilhelms Værk¹⁾. Derfor er det sande Forhold dette, at Kongen er bleven begravet i den Del af Kirken, som ved hans Død var bleven færdig. Som bekendt stod Bygningen af Middelalderens Kirker ofte paa i Aarrækker eller i Menneskealdre, enkelte Dele af en Kirke kunde godt være færdige, indviede og tagne i Brug, længe førend den hele Bygning var til Ende. Ærkebisp Asser indviede Krypten i Lund med dens første Alter i Juni 1123, 3 og 8 Aar senere to andre Altre her-nede, medens hans Efterfølger Eskil først i September 1145 indviede hele Overkirken²⁾. Ved Bygningen af Upsala Domkirke blev først Koret gjort færdigt og taget i Brug, det lukkedes med en Trævæg, indtil Menneskealdre senere ogsaa den øvrige Del af Kirken var færdig³⁾. Fra Trondhjems Domkirke og fra mange udenlandske Kirker kendes det samme, at man indviede en enkelt

¹⁾ Saxo 576: *interea Svenno Roskildensis templi ædificationem, a Wilhelmo cœptam, saxeo opere prosecutus*. Man kunde af Saxos Udtryk maaske ville slutte, at Vilhelm havde bygget af Træ, hvad dog næppe er rimeligt, og Krøniken synes snarere at sige det modsatte. Men maaske har man, som senere i Upsala, rejst en foreløbig Trækirke indenfor Stenkirkens Fundamenter.

²⁾ Jfr. Heise i *Hist. Tidsskr.*, 5. R. II., 536.

³⁾ Wrangel, *Tegelarkitekturen*, i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige* XV. 94, 109, 142.

Del af en Kirke, endog uden at denne endnu var lukket til alle Sider¹⁾. Men hvad der især bør erindres, er, at Begravelser vare noget af det første, der foregik i et til Kirke bestemt Rum, næsten saa snart som blot Kirkens Omrids var fastslaaet. Abbeden i Øm Kloster Michael, der døde 1246, blev begravet i Klostrets Kapitelhus, skønt det endnu ikke var bygget, men kun Grundstenen lagt²⁾. Kong Erik Klipping begravede 1283 to Døtre i Franciskanerkirken i Odense; senere, da Koret var færdigt, bestemte Kongen Pladsen foran Højaltret til sit Gravsted, og Kirken blev indviet af Bisp Tyge af Ribe († 1288), medens det dog siges, at den endelige Indvielse først fandt Sted 1343³⁾. Paa lignende Maade anvendtes Upsala Domkirke eller den indenfor dens Mure rejste midlertidige Trækirke straks til Begravelser, inden nogen Del af den ydre Stenkirke var taget i Brug⁴⁾.

Saaledes har Ælnoth afgjort Uret ved Valget af sine Udtryk. Den prægtige Kirke, som han havde set paa Kong Niels' Tid, var Svend Nordmands Værk, og derfor laa det ham nær at udtrykke sig, som han gjorde, og at lade Svend være Biskop før Kongens Død, men Fundamenterne vare lagte af Bisp Vilhelm, og det var derfor i denne Biskops Kirke, at Kongen var bleven begravet.

Efter alt det paaviste foreligger der saaledes ingen Grund til at betvivle Rigtigheden af, at Kong Svends og Vilhelms Død er indtruffet samtidig.

¹⁾ J. Helms i Letterstedtske Nordisk Tidskr. 1886, 377 f.

²⁾ Scr. Rer. Dan. V., 259: *primam meruit sepulturam in nouo capitulo nondum edificato, excepto solo fundamento jam posito.*

³⁾ Scr. Rer. Dan. V., 516. Engelstoft, Odense Bys Historie, 42. Wrangel l. c., 95, 100.

Vi have — bortset fra Saxos Fortælling — ingen Angivelse om Aaret, da Biskop Vilhelm døde. Derimod have vi i nogle Kalendere Optegnelser om, paa hvilken Maanedsdag en Biskop Vilhelm døde, og de kunde jo mulig gælde ham.

I et Kalendarium, som har tilhørt Petrus de Dacia, der opholdt sig i Paris ved Tiden 1300, mindes en Biskop Vilhelm ved den 10de Januar¹⁾. Herved sigtes imidlertid til Helgenen Ærkebisp Vilhelm af Bourges, der døde den 10. Januar 1209²⁾.

I en Dødebog fra Michaelisklostret i Lüneburg nævnes ved 13. December en Biskop af dette Navn: Idus Decembris. Obierunt Wilielmus episcopus frater noster et Asculf presbiter et monachus et Johannes puer n. c. f. et Susanna regina et Suanehild comitissa³⁾. Vi have intet-somhelst Vink om, hvor denne Bisp hørte hjemme, eller om hans Levetid⁴⁾; af de andre her optegnede Personer kender jeg kun Dronning Susanne; hun var Italienerinde og først gift med Grev Arnulf II. af Flandern, senere (988) ægtede hun Kong Robert af Frankrig, men forskødes Aaret efter. Comitissa Suanehild er vel — da Navnet ikke er almindeligt — den Svanhild, Grevinde

¹⁾ Scr. Rer. Dan. IV., 261: Willelmi episcopi non legitur.

²⁾ Acta Sanct. Bolland. 10. Januar; MasLatrie, Trésor de chronologie (1889), Sp. 745.

³⁾ Wedekind, Noten zu einigen Geschichtsschreibern des Deutschen Mittelalters III., 95.

⁴⁾ Wedekind gætter paa Biskop Vilhelm af Strassburg, men han døde den 7. November 1046; Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands III., 985. Jørgensen, Nord. Kirke, Tillæg 91: dette synes kun at kunne være den danske; han var herefter fra Mikkelsklostret i Lüneburg; død d. 13. Dec. (1072—74). H. Olrik havde tidligere, i Konge- og Præstestand I., 200, ogsaa denne Dato, jfr. iøvrigt S. 47.

af Looz i den belgiske Provins Limburg¹⁾, der levede i første Halvdel af 11te Aarhundrede²⁾. Saaledes kunne Omgivelserne ikke siges at drage Tanken hen paa Danmark, eller paa Tiden omkring 1076; der findes i Udlandet mange Bisper Vilhelm, hvis Dødsdag ikke kendes, og til hvilke Angivelsen netop kunde sigte, for blot at nævne en Mand fra hint Tidspunkt, Bisp Vilhelm af London, der døde 1075³⁾.

Endelig have vi en dansk Optegnelse. Hamsfort giver i sin Fortegnelse over de Roskildske Bisper en lang Beretning om Biskop Vilhelm og anfører som Hjemmel Saxo, Adam af Bremen, et Epitaphium i Domkirken, hvilket imidlertid atter bygger paa Saxo, og en Kalender-optegnelse. Han skriver her: obiit Vilhelmus anno Christi MLXXIII. VIII. Eid. Maji, ut est in Calendario Roschildensi⁴⁾. Hamsfort har altsaa i en Kalender i Roskilde Domkirke fundet, at Vilhelm døde den 8. Maj; denne Dato findes jo ikke heller i nogen af de andre tre af ham benyttede Kilder. Om Aaret 1074 ogsaa har staaet i Kalendariet, er meget tvivlsomt, eftersom Kalendere ordentligvis ikke nævne Aar, men kun Maanedsdag. Derimod var 1074 den almindelige danske (urigtige) Angivelse for Kong Svends Dødsaar. Ogsaa i en anden Optegnelse af Hamsfort finde vi denne Dag angivet, men uden Henvisning til Kalendariet⁵⁾.

¹⁾ Pertz, Scriptores VI., 691. Bresslau, Konrad II., II., 512.

²⁾ Nævnes kan dog, at en Svanhild var gift med Markgreve Ekkehard af Meiszen o. 1000. Hirsch, Heinrich II., I., 197, 205.

³⁾ Stubbs, Registrum Sacrum Anglicanum, sec. edit. (1897).

⁴⁾ Scr. Rer. Dan. VII., 155.

⁵⁾ Chronologia secunda, i Scr. Rer. Dan. I., 270: 1074. Svenno Rex moritur et Roschildiæ sepelitur, qvem sequitur 8. Idus Maji Gvilhelmus Episcopus Roschildensis.

Derfor synes der ikke at være Tvivl om, at Biskop Vilhelm er død den 8. Maj¹⁾. Prof. Erslev angiver og anvender den 10. Maj som Dødsdagen i Kalenderen, hvad der skyldes en Fejllæsning, men Fejlen er gentaget af Prof. Hans Olrik i Biografisk Lexikon.

Om Kong Svends Dødsdag er der ingen Tvivl. Den er optegnet af Ælnoth og i de ældste Lundske Gavebøger, det var den 28. April, 4 Kal. Maji²⁾. Men Svend døde i Søderup, der ligger en Mils Vej Vest for Aabenraa, han havde ønsket at blive begravet i Roskildekirken, og hans Lig førtes til Sjælland (vistnok snarest til Skelskør) og bragtes til Roskilde. Man jordede den Gang hurtigt efter Dødsfaldet, men en Ugestid maatte der vel efter den Tids Vejforhold i hvert Fald medgaa — ja vi behøve egentlig ikke at indlade os paa nogen Formodning, thi vi have mærkeligt nok Oplysning fra Samtiden derom. Efter Knytlinga har Kalf Maaneson fortalt i det Kvad, som han gjorde om Knud den Hellige: likit Sveins konungs var flutt á 13 dögum sunnan af Jótlandi ok norðr til Hringstaða³⁾ med miklum pris ok virðulegri líkfylgju. Tretten Dage efter den 28. April var Liget altsaa i Roskilde, d. e. den 10. Maj. Men i Nærheden af Topshøj

¹⁾ Prof. Erslev (S. 622) udtaler (da ogsaa om Angivelsen i Dødebogen fra Lüneburg: „Identifikationen af denne Vilhelm med den danske er dog naturligvis usikker, og der foreligger i danske Kilder en Opgivelse af Vilhelms Dødsdag, som man næppe har Ret i at forkaste“.

²⁾ Weeke, Lundske Gavebøger 100, Scr. Rer. Dan. III, 339, 444, 510. Knytlinga c. 25 har: þriðja Kal. Maji; Finnur Jónsson, Knytlingasaga 11, formoder, at her foreligger en af de sædvanlige Skrivefejl: *iii* for *iv*.

³⁾ Her burde i Sagaen staa Roskilde; Finnur Jónsson, Knytlingasaga 21, bemærker: dette er nu urigtigt . . men hvad Kalf meddelte, var sikkert rigtigt.

var det, at Vilhelm mødte Ligtoget, og her døde han; det vil sige o. 6 Mil fra Roskilde. Hvad enten nu Liget blev kørt eller baaret — Saxo fortæller, at Svends Mænd bar Liget paa deres Skuldre — vil Færden til Roskilde sikkert have taget i alt Fald halvanden Dag, og Vilhelms Død maa da være indtruffet den 8. Maj. Men det var jo netop den Dag, Roskildekalendariet angav som hans Dødsdag. Saaledes bekræfte Tidsangivelserne fortræffelig den gamle Tradition.

Saxo véd, som det ses, nøje Besked om, paa hvilket Sted den gribende Scene foregik. Topshøj er en Landsby, der ligger en halv Mil Syd for Sorø, som Asser Rig jo havde ejet, og hvor han havde rejst sit Kloster; Assers Sædegaard, det Sted, hvor Absalon blev født, var i Fjenneslev, som kun ligger en Mils Vej fra Topshøj. Vi befinde os altsaa i en Egn, som Absalon og hans Familie kendte ud og ind, og med hvis Traditioner de vare nøje fortrolige; der kan næppe være Tvivl om, at Fortællingen om Vilhelms Død bygger paa, hvad Saxo har erfaret af Absalon, Esbern Snare eller andre Medlemmer af Hvideslægten¹⁾.

Hermed ere disse Undersøgelser om Biskop Vilhelms Død til Ende. Den hensovede, afholdte Konges Jordefærd gennem Landet, ved hvilken ikke blot Saxo, men ogsaa Ælnoth²⁾ og Knytlingasaga dvæle, har været en saa højtidelig og gribende Handling, at den længe er bleven mindet, og derfor kan det ogsaa forstaas, at

¹⁾ Der er Grund til her at fremdrage følgende Parallel. Magnus den Gode døde efter Svend Aagesøn i Sjælland som Følge af et Fald med Hesten (Scr. I., 56). Saxo véd (S. 545), at dette skete ved Alsted (der ligger $\frac{1}{2}$ Mil fra Fjenneslev).

²⁾ Scr. III., 337: *regalibus procurantes exequiis*; 339: *debitis honorificantes exequiis*.

Traditionen om den gamle Biskops samtidige Død med alle de Enkeltheder, som knyttede sig til den, er bleven vel bevaret.

Jeg skal her endnu kun tilføje to Undersøgelser om Bispens og Kongens Dødsdage.

Ved mit Studium af Udlandets mange Vilhelmer har jeg — saa vidt overhovedet disse Bispers Dødsdag er bekendt — ikke mødt noget Sammentræf med Angivelsen af Dødsdagen i Roskildekalendariet. Een Bisp lægger man dog uvilkaarligt Mærke til, nemlig Biskop Vilhelm af Utrecht, idet han er død den 27. April 1076¹⁾, det vil sige, Dagen før Kong Svend Estridsen døde. Imidlertid kan jeg ikke deri se noget, der kunde have givet Anledning til Fortællingen om den danske Vilhelm, intet Forhold, som kunde føre til en Forveksling af Bisperne i Utrecht og i Roskilde. Den danske Tradition siger, at Vilhelm ved Efterretningen om Kongens Død følte sig saa svag og blev saa overvældet af Sorg, at han døde ved Kongens Ligfærd en halv Snes Dage efter ham. Selv om nu Vilhelm af Utrecht var død paa samme Dag som Svend, vilde det ikke kunne rimes med den danske Fortællings Indhold, og nu er han oven i Købet død Dagen før Kongen — enhver Mulighed for en Paavirkning synes herved at svinde bort. Vilhelm af Utrecht var Kejser Henrik IV.s ivrige Tilhænger og betroede Mand, han var en dygtig, men i høj Grad opblæst Personlighed; han døde efter faa Dages pinefulde Sygeleje, og der løb straks Fortællinger om, hvordan Bispen ved sit Fylderi havde paadraget sig en Sygdom med skrækkelige Lidelser, og hvordan han som Pavens Fjende knap fik Lov til at lægges i viet Jord — kort sagt, hverken i denne Bispens virkelige Levned eller i Sladderen om ham findes nogetsomhelst Lighedspunkt med Beretningen om Kong Svend og Roskildebispen²⁾.

¹⁾ Scr. Rer. Germ. XVI., 448: 5. Kal. Mai.

²⁾ Meyer v. Knorau, Heinrich IV. u. Heinrich V., II., 669 ff.; Allgemeine Deutsche Biographie XLIII., 207 f.; van der Aa, Biographisch Woordenboek der Nederlanden VII., 548.

Hvad Kong Svends Dødsdag angaar, træffe vi i en enkelt Kilde en afvigende Angivelse. Den findes mellem en Række Optegnelser med Bartholins Haand efter en nu tabt Gavebog fra Roskilde og lyder saaledes ved 9. Maj: VII idus Maji. Obiit Svenno Magnus rex Danorum, filius Estridis Reginae, sororis Kanuti Senis, 1074, qui Ecclesiam Roskildensem in multis dotavit, et Regina Margareta, quæ contulit fratribus bona, quæ habuit in Gythingæhæræth. Quorum anniversarium fiat celeberrime cum IX lectionum vigiliis, quibus et misse, quam dicat unus canonicus aperto ciborio, intersint una cum scolaribus choralibus omnes beneficiati in Ecclesia Roskildensi tunc presentes¹⁾.

Hvem denne Dronning Margrethe er, der er død paa samme Kalenderdag som Svend Estridsen, er uoplyst. Estrid havde tillige Navnet Margrethe, men Dronning var hun ikke, om end Kongedatter og Moder til en Konge, saa at det ikke er helt sikkert, at det er hende²⁾. Kong Svend skulde herafter være død den 9. Maj, hvad der er imod alle gode Kilders Vidnesbyrd. Men omtrent ved denne Dag fandt hans Begravelse Sted, og Dødsdagen kunde da være forvekslet med Dagen for Jordefærden³⁾. Dog maa det bemærkes, at medens ofte selve den Dag, da et Lig blev lagt i Jorden, blev fejret ved, at fattige bespistes, eller paa anden Maade, var det næppe Tilfældet, at Begravelsesdagen blev en Aarsdag, der Aar efter Aar blev mindet ved Messer og lignende⁴⁾. Optegnelsen lider i den Form, hvori den foreligger, i høj Grad af Uefterrettelighed.

¹⁾ Scr. Rer. Dan. III., 266 f.

²⁾ Jørgensen. I. c. 778, jfr. 443, 653, 741, fortolker det saaledes og siger, at Estrid kaldtes Dronning efter sit russiske Giftermaal. Et saadant kan kun støttes paa schol. 40 til Adam af Bremen, at Knud gav sin Søster Estrid til Russerkongens Søn. Herved vilde hun dog ikke blive Dronning, og dette Giftermaal beror sikkert paa en Forveksling med en anden Søster, se herom nærmere Steenstrup, Venderne og de Danske, 65.

³⁾ Saaledes Langebek, Scr. Rer. Dan. III., 340. A. D. Jørgensen, Nord. Kirke, 741, 778.

⁴⁾ Helveg, Danske Kirkes Historie I., 250, siger mærkeligt nok om „Aartider“, anniversaria: det vil sige, at der bestandig

III. Kong Svends Gave til Roskildekirken og Kong Valdemars Gave til Absalon.

Roskildekirken har to Gange faaet Gaver af Jordegods, som Konger have afstaaet som Følge af begaaet Drab.

Da Knud den Store efter Slaget ved Helgeaa fejrede Julegildet i Roskilde og hans Svoger Ulf Jarl tirrede ham med den uheldige Maade, hvorpaa Slaget i Helgeaa var forløbet, lod Kongen ham nedstøde ved selve Festen. Til Sone gav Knud sin Søster to Herreder, og dem overdrog hun senere til Roskilde Domkirke „som Tiende“¹⁾.

Hos Snorre lyder det anderledes. Knud holdt Gilde ved Mikkelstdag i Roskilde, og her lod Ulf under Skakspillet saarende Ord falde mod Kongen. Næste Morgen gav Knud sin Svend Ordre til at dræbe Jarlen i Domkirken. Da Mordet var sket, lukkede Præsterne Kirken, men Kongen bød dem aabne den. „Da Kongen

hvert Aar blev læst Messe paa Begravelsesdagen, og da med Navns Nævnelse gjort Forbøn for den Afdøde. Aartiderne var altsaa en bestandig, hvert Aar fornyet, Begravelsesfest for den Afdøde. — Jeg har forgæves søgt Bekræftelse paa denne Udtalelse om, at Begravelsesdagen gjordes til „Aartid“. Det synes, som om den Mindetag, der valgtes til Messetjeneste, ret ofte blev fastsat noget vilkaarligt — og Dødsdagen, som ellers var den almindelige Mindetag, kunde stundom ikke vælges paa Grund af Sammenstød med kirkelige Festsdage — men at Begravelsesdagen valgtes, har jeg ikke fundet sikre Eksempler paa. Hvad Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands IV., 52, har om Begravelsesdagen og Aartiderne, maa forstaas paa samme Maade, saaledes som Kildehenvisningerne vise. Jfr. ogsaa Prof. Erslevs Udtalelser I. c. S. 618.

¹⁾ Saxo 525: *duarum provinciarum attributione pensavit, quas eadem postmodum sacrosanctæ Trinitatis ædi . . . decimarum nomine partiendas curavit.*

kom til Kirken, skødede han store Jorder til Kirken, saa at det er et stort Herred, og deraf voksede den Stiftelse meget siden. Derfor have disse Jorder ligget til den siden¹⁾.

Roskildekroniken stemmer for saa vidt med Snorre, at den lader Ulf blive dræbt i Kirken ved Ottesangen, men den tilføjer, at Estrid, som lod sin Mand hæderfuldt begrave, skænkede Kirken rige Gaver²⁾. Baade den og Saxo ere altsaa enige om, at hvad Kirken fik til Skænk i Anledning af Ulfs Drab, ikke kom direkte fra Drabsmanden, men fra Estrid, og Kroniken fortæller selv senere, at Estrid gav Kirken 50 Bol, hvilken Gave Svend bekræftede³⁾. Det er vel denne Gave, Saxo sigter til. Da hvad Knud ydede i Mandebod, saaledes i hvert Fald endte med at komme i Kirkens Besiddelse, kunde let den Tradition opstaa, at Knud havde givet den som Bøde for Krænkelsen af Kirkens Fred.

Kongsgaarden og Domkirken laa i øvrigt saa tæt op til hinanden, at der intet underligt er i, at mere end én Gang blodige Planer, som fattedes i den ene Bygning, kunde komme til Udførelse i den anden. Saxo véd jo bestemt at skelne mellem de to Herreder — Snorres „store Herred“ —, som Kong Knud gav sin Søster i Mandebod og hun senere overlod Kirken, og det halve

¹⁾ Snorre. Saga Ólafs hins helga c. 162—163, jfr. Storms Oversættelse.

²⁾ Scr. I., 377: fecit Ulf interfici in ecclesia Roskildensi, euntem ad matutinas, quem uxor sua Estrid honorifice sepelivit, ecclesiamque lapideam in loco ligneæ construxit, quam multis modis ditavit.

³⁾ Scr. I. 378: cujus [Willelmi] temporibus mater regis Svenonis Estrid ecclesiæ Roskildensi L mansos, filio consentiente, contulit, quos prescriptus episcopus sigillo et privilegio ecclesiæ confirmavit.

Støfnæsherred, som Kong Svend skænkede Kirken, saa at der ingen Grund er til her at tænke paa en Forveksling.

Men Saxos Beretning har endvidere det mærkelige Udtryk „som Tiende“, der besynderligt nok hidtil ikke har vakt Opmærksomhed. Her kan jeg igen henvise til en Udtalelse af Dr. jur. L. Holberg:

„Om Estrids Gave har Saxo følgende Ord:

Quo peracto, Canutus violatæ necessitudinis injuriam ac sororis viduitatem duarum provinciarum attributione pensavit, quas eadem postmodum sacrosanctæ Trinitatis ædi, præcipua apud Roskildiam veneratione cultæ, decimarum nomine partiendas curavit.

Oversættelsen volder jo ingensomhelst Vanskelighed, før man kommer til Ordene „decimarum nomine“; men disse Ord maa nødvendigvis have en nærmere Forklaring, som Ingen, saavidt mig bekendt, til Dato har indladt sig paa. Hvorledes kan Saxo nemlig tale om Tiende? Tiende kendtes jo ikke hertillands før meget senere, og Saxo selv fortæller jo under Knud den Hellige om dennes forgæves Bestræbelser for at indføre Tienden.

Forklaringen paa Saxos Ord maa ligge deri, at den Tiende, han omtaler, ikke er den senere indførte Aars-tiende, den aarlige Ydelse af $\frac{1}{10}$ af Jordens Udbytte, men den før dennes Indførelse eksisterende ejendommelige nordiske Tiendeydelse Hovedtienden. Om denne haves Oplysninger af K. Maurer¹⁾ og A. D. Jørgensen²⁾. Efter den sidstnævnte Forf.s Forklaring blev Hovedtienden, som bestod i en Gave til Kirken en Gang for alle af $\frac{1}{10}$ af al en Persons Formue, et Køb af Himmerig, oprindelig givet paa Sotteseng som de senere Sjølegaver. Forskellen

¹⁾ Ueber den Hauptzehnt einiger nordgermanischen Rechte (Abh. der bayer. Acad. d. Wissensch. I. Cl. XIII., 2).

²⁾ Anf. St., S. 62 flg.

mellem Hovedtienden og Sjælegaver var efter Maurer og Jørgensen den, at ved Hovedtienden var den Fordeling af Gaven, som skulde ske mellem Kirken og de gejstlige Personer, lovbestemt, medens ved Sjælegaver Giverne selv frit kunde bestemme Fordelingen.

Dette, at Saxo saaledes fortæller om Givelse af Hovedtiende i det 11. Aarh. her i Danmark, er i retshistorisk Henseende meget betydningsfuldt, thi man har vel tidligere af Hovedtiendens Eksistens i Norge og Sverige sluttet, at den ogsaa maatte have været kendt i Danmark; men her forsvandt den efter Indførelsen af Aarstienden og frie Sjælegaver saa fuldstændigt, at intet Minde — mente man — var bevaret om, at den ogsaa havde spillet en Rolle her i den tidlige Middelalder (A. D. Jørgensen anf. St. S. 64). Det er da af største Interesse, at Saxo nævner et berømt Tilfælde, hvor Hovedtiende er givet¹⁾. Men det, at Saxo paa en Tid, da ethvert Spor af Hovedtiende var forsvunden af Lovgivningen, véd at fortælle om Hovedtiende — ikke om Sjælegaver — viser, at han atter her er Talsmand for en virkelig gammel Tradition, der naturligvis er Absalons Slægtstradition²⁾.

For den Misgerning, Kong Svend havde begaaet, at lade de mistænkte dræbe i Domkirken, gav han denne til Sone Halvdelen af Støfnæs Herred, det vil sige det Herred i Københavns Nærhed, som senere kaldtes Sokkelunds Herred. Professor Erslev bestrider nu Rigtigheden

¹⁾ Maaske kan den Oplysning, Saxo giver, at Estrids Gave var Hovedtiende, forklare, hvorfor denne Gave snart siges at være givet til Kannikerne ved Roskilde Domkirke (Gavebogen), snart til selve Kirken (Anonymen). Estrids Hovedtiende er nemlig vel som al saadan Tiende bleven delt i et vist Forhold mellem vedkommende Kirke og dens Gejstlige.

af, at Svend skulde have givet dette halve Herred, „det har hverken han eller nogen anden dansk Konge skænket til Roskilde Kirke. Denne havde vel i Saxos Tid store Ejendomme i dette Herred, men dem havde Kirken faaet sammen med Københavns Slot af Absalon, og hans Gave siges netop at omfatte det halve Herred [her henvises til et Pavebrev af 1299, hvorom straks skal tales], hvad der stemmer godt nok med de enkelte Besiddelser, der opregnes. Og den anden Halvdel af Sokkelunds Herred, den har Roskilde Domkirke aldrig ejet, ikke i det fjortende Aarhundrede, da der blev affattet en stor Jordebog over Bispestolens Gods, ikke i Valdemar Sejrs Tid, hvor Krongodslisten i „Valdemars Jordebog“ viser, at Kongen her havde Lyngby med betydeligt Tilliggende. Vil man da ikke gætte paa uomtalte og usandsynlige Mageskifter mellem Kronen og Kirken, foregaaede i Tiden mellem Svend og Valdemar, maa det ogsaa af den Grund staa fast, at den Gave, som Saxo tillægger Kongen, aldrig har eksisteret“.

Det forekommer mig, at der vil være Grund til at optage Fortællingen om Københavns Grundlæggelse og om Valdemar den Stores Gave til en nærmere Prøvelse.

Vi læse hos Saxo følgende (S. 810):

eodem anno deturbandæ piraticæ gratia Absalon insulam maritimam novo castelli fundamento complexus exigui muniti benefici ingens patriæ præsidium attulit.

Hvis nu denne Tekst skal oversættes saaledes, at Absalon for at skræmme Sørøverne anlagde en ny Borg paa „en Ø i Havet“, er det unægtelig besynderligt, at han bruger saa dulgte Udtryk i Stedet for at nævne Øens Navn eller dog antyde dens Beliggenhed. Og ligge

ikke egentlig alle Øer i Havet¹⁾, i hvert Fald alle de Øer, hvorom der i denne Forbindelse kunde være Tale? Det har undret mig, at man ikke tidligere har studset ved disse Saxos Udtryk. Saafermt Saxo sigter til København, er det egentlig ret utræffende at betegne den mellem Amager og Sjælland indeklemte Slotsholm som „Øen i Havet“. Tidligere Forfattere have da ogsaa gættet andetsteds hen, saaledes paa „Samsøe, Sproe eller Hielm“²⁾.

Imidlertid kan der, uagtet Udtrykkene ere lidt besynderlige, næppe være Tvivl om, at Saxo sigter til Københavns Borg, idet han snart efter omtaler det Kastel, som Absalon havde bygget i København³⁾. Man kunde derfor fristes til at forsøge en Tekstrettelse og ændre Ordet *maritima*, men jeg har ikke kunnet finde noget nærliggende Ord at sætte i Stedet derfor⁴⁾.

Derfor kunde man maaske søge Forklaringen paa en anden Maade, nemlig at Saxo ved *insula maritima* gengav og oversatte et dansk Stednavn. Selv om han i sit Værk hyppigst benytter de danske Benævnelser, findes der dog en Del Eksempler paa, at han, hvor Navnets Etymologi er ham klar, omsætter dets Bestanddele i de tilsvarende latinske Udtryk⁵⁾. Ælnoth, som meget ynder denne Art Forklaringer af Stednavne, har nu netop: *insula*

¹⁾ I Digesta 33, 7, 11, omtales „*insulæ maritimæ*“ netop for at betone Forskellen fra Øer i Søer eller Floder.

²⁾ Schousbølls Oversættelse af Saxo, S. 501.

³⁾ Saxo 888: *castellum, quod in publico negotiatorum portu condiderat*.

⁴⁾ Kort i Forvejen (S. 809) omtales „*vicus, qui mercatorum portus nominatur*“, og man kunde da tænke paa „*insulam mercatorum*“, men jeg anser ikke denne Rettelse for forsvarlig.

⁵⁾ Saaledes *maritimus sinus*, Nord- og Søndfjord; *sinus, quem viridem vocant*, Grønsund; *albus fons*; *caprinus lacus*; *insula, quæ glacialis dicitur* (Island) etc.

maritima, quæ pro eo, quod mari circumcingitur, lingua Danica Seland nuncupatur¹⁾. Paa Sø-Landet, Sjælland, kan Saxo dog ikke have tænkt, eftersom han siger, at Øen blev „omfattet“ med en Mur. Det maa nødvendigvis have været en mindre Ø, en Holm, og det ligger da formentlig ikke fjernt at antage, at Slotsholmen oprindeligt har heddet Sundholmen, *insula maritima*. Det fortjener at huskes, at Saxo betegner Udesundby ved Frederikssund som: *Sundby, maritimus vicus* (S. 704). I en langt senere Tid hed en Gade udenfor Østerport Sundgade²⁾. Et saadant Stednavn maa vistnok have givet Anledningen til Saxos Udtryk. Men der er som sagt ikke Tvivl om, at det er København, han sigter til.

Saxo fortæller intet Sted, at Kong Valdemar havde givet Absalon det Sted, hvor Københavns Borg blev anlagt. Dette faa vi at vide af nogle Pavebreve. Vi have et helt Mylr af saadanne fra Absalons Tid, og Grunden hertil er følgende.

Absalon havde til det yderste vægret sig ved at modtage Erkebispedømmet i Lund eller rettere ved at opgive sit Roskildske Bispedømme. Han turde ikke undvære den Støtte, som de tro Sjællændere altid havde ydet ham, han ansaa fremdeles Kampen for Fædrelandets Forsvar som sin Hovedopgave, og denne kunde han kun udføre fra Sjælland. Efter at han havde siddet i 13 Aar paa Lundestolen, besluttede han imidlertid at overgive Sjælland til en egen Bisp, nemlig til sin Frænde Peder Sunesøn (1191).

Imidlertid havde han forinden faaet sikret sig, at

¹⁾ Acta Sanct. Bolland., 10. Juli, 130. Scr. Rer. Dan. III., 337.

²⁾ Københavns Diplomatarium III., 342; O. Nielsen, Københavns Historie IV., 361.

han beholdt Retten over det for ham vigtigste Punkt paa Sjælland, København. Paverne Urban III (1186) og Clemens III, ligeledes Kardinal Centius efter hans Ophold her i Danmark, Paverne Cølestin III (1193) og Innocents III (1198) — alle maatte de bekræfte en Bestemmelse om, at Absalon, saalænge han levede, skulde beholde Københavns Slot med dets Tilliggende, medens det ved hans Død skulde tilfalde Roskilde Bispesæde. Med en Ihærdighed, der lige ud maa forbavse, søger Absalon at skaffe sig den fulde juridiske Sikkerhed for sin Besiddelse af Borgen og dens Tilliggende. Det første af disse Breve er endog udstedt fem Aar før det Tidspunkt, da Sjælland fik sin selvstændige Bisp.

Det hedder nu med næsten enslydende Udtryk i disse Pavebreve: „Idet vi efterkomme Dit rimelige Ønske, bekræfte vi med apostolisk Myndighed og kundgøre ved dette Brevs Vidnesbyrd, at Du for Din Levetid maa beholde Borgen Hafn, som den nylig bortgangne højsalige Kong Valdemar gav Dig, og som Du i from Iver har givet til Roskilde Kirke med det Vilkaar, at den efter Din Død skal frit tilfalde denne Kirke, saaledes som Du nu rettelig og uden Kære besidder den, med alle dens Tilliggender, nemlig selve Byen Hafn, Utterslev med al dens Tilliggende, nemlig Særslev, Solbjerg, Vanløse, Vigerslev, Valby, et Bol i Brønshøj [eller: Gaarden Brønshøj], Emdrup, en Gaard i Gentofte med al dens Tilliggende, Mørkøv med al dens Tilliggende, Bagsværd, Virum, Høsterkøb, Ovre, Borgby, Nærum med alle deres Tilliggender, desuden alt det Jordegods, som Din Borgfoged Niels erhvervede i Henhold til den Kontrakt, som var sluttet mellem Eder“ ¹⁾.

¹⁾ Brevene ere sidst trykte i *Kjøbenhavns Diplomatarium* I, Nr. 1—5. I det første af dem hedder det: *Eapropter tuis iustis*

Hvor stor har da saa i Følge disse Breve Kong Valdemars Gave været? Ja, efter Ordene og hele Sætningsbygningen kan Gaven kun have omfattet selve Borgen; dens vidtstrakte Tilliggender har Kongen ikke skænket¹⁾. Man maa huske vel paa, at her ikke er Tale om Svend Estridsens Tidsalder, da Kirken endnu var ung og maatte støttes af Kongerne paa alle Maader, og da disse sikkert med friere Haand raadede over Kongedømmets Gods; paa Valdemarernes Tid vilde det vistnok have været uhørt, at en Konge skænkede Jordegods af saa stort et Omfang og saa betydelig Værdi til en gejstlig Stiftelse eller til en Privatmand; hvis det har været Krongods, har jo desuden Samtykke hertil maattet indhentes hos Landets Stormænd. Absalon vilde dernæst ved at modtage en saa overordentlig rig Gave have udsat sig for Misundelse og Nag fra manges Side, hans Holdning

postulacionibus grato concurrentes assensu castrum de Hafn, quod illustris memorie Waldemarus olim rex Dacie tue fraternitati contulit et tu tali condicione interposita Roschildensi ecclesie pia consideratione dedisti, ut ipsum debeas quoad uixeris detinere, post decessum tuum ad ecclesiam ipsam libere deuoluendum sub iam dictae conditionis tenore, sicut ipsum iuste et sine controuersia possides, cum omnibus pertinentiis suis. auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus, uidelicet uillam ipsam de Hafn, Oterslef cum omnibus pertinentiis suis, scilicet Serslef, Solbiergh, Huanlosæ, Wigislef, Walbu, mansum unum Brunshogæ, Imbrethorp, mansionem de Gefnetofte cum omnibus pertinentiis suis, Myrthogæ cum omnibus pertinentiis suis, Barsuerthe, Vigirum, Husfrecop, Hawerthi, Burgbu, Niartherum cum omnibus pertinentiis earum preterea uniuersam partem eorum, que adquisiuit Nicolaus castellanus tuus, iuxta tenorem pacti, quod inter uos conuenit.

¹⁾ A. Heise har — i en anden Sammenhæng — udtalt sig paa samme Maade: „der staar kun Borgen Havn (eller om man vil: Havneborg), som Kongen har givet dig“; se i det Hele hans Udvikling i *Histor. Tidsskrift*, 5. R., II., 519 ff.

vilde stemme daarligt med den Skildring, som Saxo giver af hans Uegennyttighed, saaledes med Beretningen om, hvor ringe en Part han tog af det rige Bytte, som blev vundet i Venderkampene.

Brevets øvrige Indhold viser ogsaa, at Forstaaelsen maa være en anden. Saaledes falder jo dog aabenbart det Gods, som Absalon har ladet sin Borgfoged Niels erhverve, udenfor Kongens Gave; man ser af Kardinal Centius' Brev, at det skal nærmere opgøres med Niels' Arvinger, hvad der af Gods paa Falster og paa Laaland kan tilfalde Absalon som Part. Gaarden Ovre (i Rød- og Hvidovre) havde Kongen ikke heller givet ham; Esbern Snare havde ved sin anden Hustrus Død skænket den til Sorø Kloster, og Absalon havde derpaa atter erhvervet den af Klostret ved Mageskifte¹⁾. Under „Gaarden i Gentofte med dens Tilliggende“ falder uden Tvivl de „to Bol Jord i Gentofte og Tredjeparten af den lille By Ordrup ikke langt derfra“, som Absalon havde erhvervet ved Mageskifte med Esrom Kloster o. 1170²⁾. I Kardinal Centius' Brev hedder det, at Absalon skal for sin Levetid frit raade over Kirkerne i Hafn, Brønshøj og Amager, „som Du før har lagt til Borgen“³⁾. Saaledes har Absalon arbejdet paa at samle et helt Castellani⁴⁾ til Borgen Hafn, han har anvist store Dele af Roskilde Stifts Gods hertil, men han har ogsaa selv ved Køb og Mageskifte erhvervet Gods, som han lægger ind under Borgen.

¹⁾ Scr. Rer. Dan. IV., 468. Oluf Nielsen i Danske Samlinger VI., 290, og i Københavns Historie I., 27.

²⁾ Codex Esromensis 115.

³⁾ ad hec ecclesiam de Hafn et de Brunshoga et de Amabe, quas prius castro assignaueras, tue provisioni regendas committimus. Københavns Dipl. I., 3.

⁴⁾ Jfr. Heise I. c. 520.

Disse Breve fra Absalons egen Tid synes derfor ikke at lade nogen Tvivl om, hvorledes Hafn er opstaaet. I Støfnæs Herred har Roskildekirken ejet meget Gods siden Svend Estridsens Tid, men Sundholmen har den ikke ejet, den tilhørte Kongen, og der fandtes her maaske nogle forfaldne Forsvarsværker¹⁾, men saa faar Absalon Holmen overladt af Valdemar — mulig med noget nærliggende Gods ved Stranden — og forsyner den med et fortrinligt Børganlæg, som gør den til en levende Trusel mod Fjender. Dernæst tildeler Absalon Borgen hele det Tilliggende, der skulde være dens materielle Rygstød og som skulde hjælpe til at fremme dens Bestemmelse at være Midtpunkt for Landets Forsvar og en beskyttet Købmandsby.

Samtlige Breve vidne jo ogsaa om, at der var Grund for Absalon til at søge sin Besiddelse stærkt sikret. Saa fremt her forelaa en Gave fra Kongens Side af alt dette Jordegods, var Absalon jo i sin fulde Ret til at beholde det, saalænge han vilde, og han kunde ved sin Død overlade det til Roskildesædet. Men saaledes var Forholdet aabenbart ikke; han maa for at kunne raade, som han gør, have Roskilde Kapitels Samtykke — i Kardinal Centius' Brev nævnes dette udtrykkeligt²⁾ — og Bekræftelser af Paverne.

Der synes saaledes ikke at være nogen Modsigelse til Stede i disse gamle Beretninger.

Helt anderledes lyder imidlertid Efterretningen, naar

¹⁾ Heise (S. 522) gør dog med Grund opmærksom paa, at her staar: Nyanlægget af en Borg paa Holmen, novo [ikke novi] castelli fundamento complexus.

²⁾ Habita igitur ratione confirmationum domini pape Urbani, Clementis necnon et canonicorum Roskeldensium.

vi komme hundrede Aar ned i Tiden. Bisp Johannes af Roskilde søger da hos Bonifacius VIII om Stadfæstelse paa Besiddelsen af København, og Pavens Brev har nu en helt anden Ordlyd (1299). Kong Valdemar — hedder det her¹⁾ — havde i sin Tid af Kærlighed til Roskilde Kirke givet „Byen København og Halvdelen af det Herred, hvori denne By i Dit Stift ligger, hvilke da hørte under Kongen“, til Biskop Absalon og „gennem ham“ til St. Lucii Kirke i Roskilde, og dette bekræfter nu Paven. Dette er vidt forskelligt fra, hvad der stod i alle Brevene paa Absalonstiden. Der er i dem slet ikke Tale om, at Kong Valdemar handlede af „inderlig Kærlighed til Roskildekirken“, eller om at han ønskede „for jordisk at tilbytte sig himmelsk Eje“; overalt staar der de simple Ord: „Kongen gav Dig og Du gav Roskildekirken.“ Pave Bonifacius og hans Hjemmelsmænd ere derfor fuldkommen fejl underrettede om, hvad der var sket i gamle Dage, og de have sammenblandet, hvad der skyldes Svend Estridsens Gave, med hvad Kong Valdemar skænkede Absalon. Der har ikke i noget af de tidligere Breve — og af gode Grunde — været Tale om „Byen København“, men om „Borgen Hafn“ og ikke heller om hint „halve Herred“, end sige at dette er bleven nævnt som en Gave af Kong Valdemar. Adskilligt af det Gods, som anføres i disse Breve og som udgjorde Borgens Tilliggende, laa

¹⁾ Kbhvns. Diplom. I, 64: tua petitio continebat, quod clare memorie Waldemarus rex Dacie, habens ad Roskildensem ecclesiam intime deuotionis affectum et cupiens transitoria pro eternis et terrena pro celestibus felici commertio permutare quandam villam Kopmannæhafn uulgariter appellatam et medietatem prouincie, in qua villa predicta consistit tue diocesis, tunc ad regem spectantes, bone memorie Absaloni episcopo Roskeldensi, predecessori tuo. et per eum Roskildensi ecclesie . . donauit.

jo desuden fjernt fra Støfnæsherred, Høsterkøb og Nærum saaledes i Lyng Herred, Ovre i Smørum Herred¹⁾. Der kunde sikkert være god Grund for Biskop Johannes til at faa Bekræftelse paa baade Gaven af Borgen og Gaven af det halve Herred, men det er urigtigt, naar ogsaa det sidste gøres til Kong Valdemars Gave²⁾.

Man maa ikke gaa i Rette med Brevet, fordi det i sin knappe Form udtrykker sig ukorrekt; det er rigtigt nok, at en stor Del af det københavnske Gods skyldtes kongelige Gaver, men Kong Valdemar havde kun givet Byen Hafn eller rettere den Plads, hvor Absalon rejste

¹⁾ Jfr. Roskilde Bisps Jordebog, Ser. VII., 56, 57, 65. Danske Samlinger VI., 290.

²⁾ I Anledning af Prof. Erslevs Ytring om „uomtalte og usandsynlige Mageskifter mellem Kronen og Kirken, foregaaede i Tiden mellem Svend og Valdemar“, vil jeg bemærke, at jeg ogsaa meget nødig vilde gribe til en saadan Formodning. At der imidlertid kunde være sket endog ret betydelige Forandringer og Indgreb i Kirkens Gods i den forløbne Tid, især under de langvarige Tronstridigheder og de ved Paveschismaet foranledigede Bevægelser, lader sig dog næppe benægte. For Lunde Stifts Vedkommende véd vi, at Eskil maatte give Jordegods eller kongelige Rettigheder tilbage, som tidligere Konger havde skænket: *siquidem beneficia, quæ superiores reges sacris ædibus religiosa liberalitate detulerant, regiæ potestati præter fas potiunda restituit. Quod parum licite gestum postera regum usurpavit autoritas* (Saxo S. 772).

For Roskilde Stifts Vedkommende har man Grund til at spørge om, hvor det Gods, maaske 50 Bol, i Gjøingeherred, som en Dronning Margrethe eller Estrid skænkede Kirken eller Roskildesædet (S. 50, 52), ere blevne af, de synes ikke senere at have været i disses Besiddelse, de nævnes ikke i „Jordebog paa alt Roskilde Kapitels og Domkirkens Indkomst og Rente, 1568“ (Arnemagn. Samling 876, 4to), hvor der i Skaane kun anføres Gaarde i Malmø og Trelleborg, saalidt som i Roskilde Bisps Jordebog af 1370. Mærkes kan, at allerede Biskop Svend Nordmand overførte Dele af Bispens Mensalgods til Kannikerne og Kirken (Roskildekroniken, jfr. foran S. 42).

Borgen, Byen er opstaaet senere, og meget af det Gods, som var lagt ind under Borgen, havde Svend Estridsen skænket.

De Indvendinger, som have været fremsatte mod Saxos Angivelse af, hvad der var Svends Bodsgave til Roskildekirken, savne saaledes afgjort Berettigelse.

Udbyttet af de foregaaende Undersøgelser tror jeg derfor maa være, at de gamle rørende Fortællinger om Biskop Vilhelm og hans kongelige Ven bør staa til Troende som historisk Sandhed. Og jeg haaber, at det maa erkendes, at Fortællingernes moralske Værd ikke har haft Indflydelse paa Studiernes videnskabelige Gang eller paa det endelige Resultat, men at den langsomme Undersøgelse af mange forskellige Enkeltheder tilsidst har ført med sig, at Traditionens historiske Værd har maattet godkendes.

